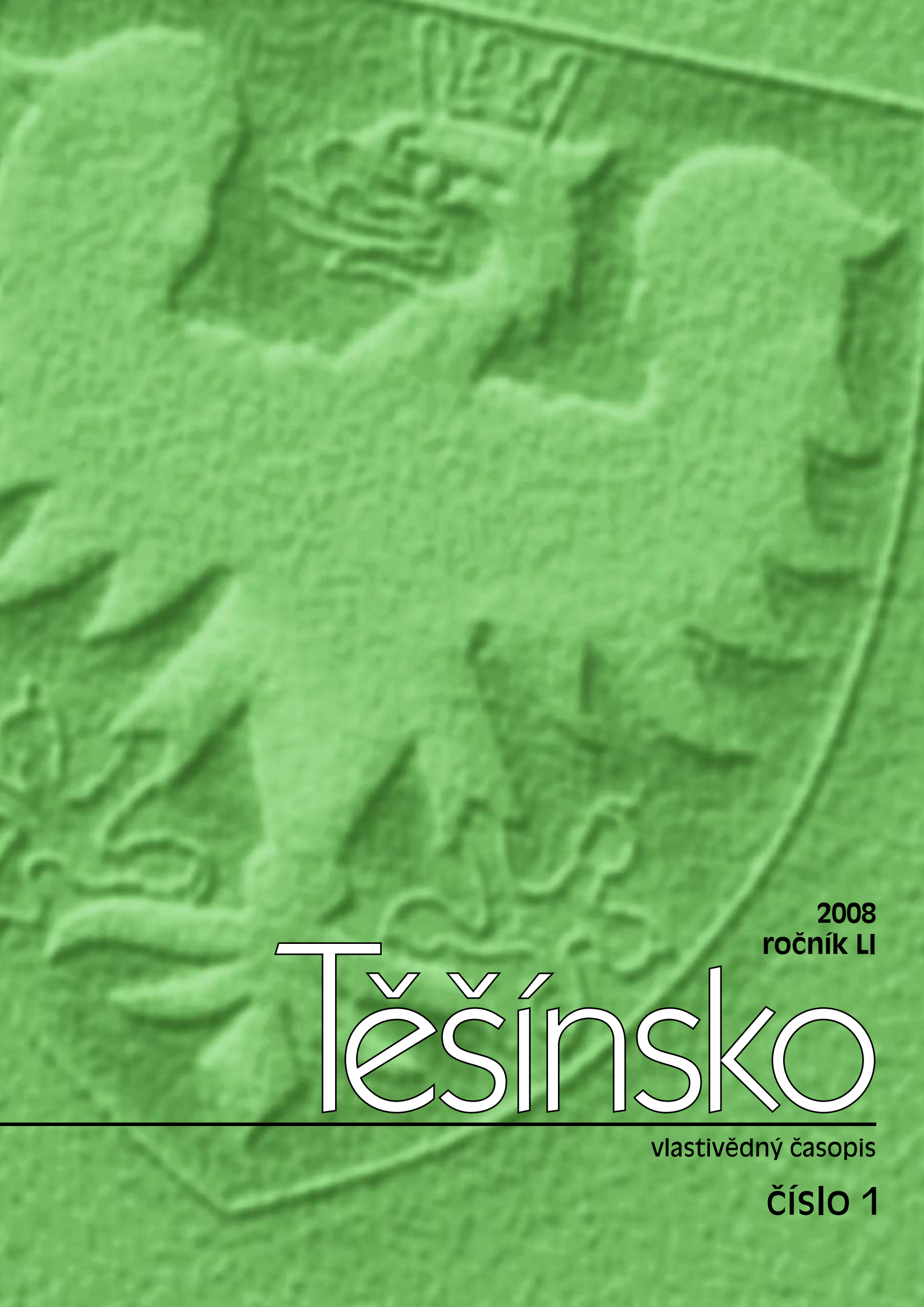

2008
ročník LI

Těšínsko

vlastivědný časopis

číslo 1

2008
ročník LI

Těšínsko

vlastivědný časopis
číslo 1

Obsah

1	Osmičkový rok a Těšínsko	Zbyšek Ondřeka
2	Generace almanachu Światłocienie	Libor Martinek
12	Jerry Pasternak	Milan Pastrňák
14	Výbuch na hlubinném dole Gabriela v Karviné v roce 1924	Vlasta Byrtusová
17	Klavírové orchestriony ve sbírce Muzea Těšínska	Kateřina Stenclá
19	Jan Turek a Mánesův pomník ve Strážce	Zdeňka Ovčářová
22	100. výročí narození Pavla Zogaty – slezského gajdoše	Eva Hovorková
24	Výstavba Archeoparku pokračuje	Zbyšek Ondřeka
25	Nová publikace o Bystřici nad Olší Recenze	Radim Jež
26	Muzeum Těšínska v roce 2007 Výroční zpráva	Zbyšek Ondřeka
33	Města a obce na Těšínsku se představují Frydek	Kateřina Osuchová

Vydává Muzeum Těšínska v Českém Těšíně
Adresa redakce: Muzeum Těšínska, 737 01 Český Těšín, Hlavní tř. 15
tel.: 558 761 216, fax: 558 761 223, E-mail: muzeum@muzeumct.cz
Odpovědný redaktor: dr. Zbyšek Ondřeka
Výkonný redaktor: doc. dr. Rudolf Žáček, Dr.
Tajemnice redakce: Vlasta Byrtusová
Redakční rada: dr. Karel Bogar, doc. dr. Mečislav Borák, CSc.,
Vlasta Byrtusová, prof. dr. Dan Gawrecki, CSc., doc. dr. Blažena Gracová, CSc.,
doc. dr. Dušan Janák, Dr., prof. dr. Zdeněk Jirásek, CSc., dr. Jaromír Kalus,
dr. Jiřina Kábrtová, doc. dr. Irena Korbelářová, Dr., doc. dr. Pavel Kouřil, CSc.,
dr. Karel Müller, dr. Zbyšek Ondřeka, doc. dr. Radim Prokop, CSc.,
dr. Pavel Šopák, Dr., Jiřina Veselská, doc. dr. Rudolf Žáček, Dr.
Grafický návrh: Petr Tesař, UPGRADE CZ s.r.o., Ostrava
Odevzdáno do tisku: 22. 4. 2008
Vyšlo: 13. 6. 2008
Tisk: Tiskárna Grafico s.r.o., Opava
Nevyžádané rukopisy, fotografie a kresby se nevracejí.
Za obsah článku zodpovídá autor.

Časopis lze zakoupit v Muzeu Těšínska v Českém Těšíně, Hlavní tř. 15
nebo v jeho pobočkách ve Výstavní síni Musaion v Havířově, Dělnická 14,
v Památníku životické tragédie v Havířově-Životičích, Kotulově dřevěnce
v Havířově, v Archeoparku, ve Výstavní síni Muzea Těšínska v Jablunkově,
ve Výstavní síni Muzea Těšínska v Karviné-Fryštátě, ve Výstavní síni
Muzea Těšínska v Orlové, v Technickém muzeu v Petřvaldě.

Rozšiřuje redakce, kde si lze také objednat (i telefonicky) předplatné nebo
jednotlivá čísla časopisu.

Vychází čtvrtletně, cena jednoho výtisku 40 Kč
celoroční předplatné 160 Kč a poštovné

Identifikační číslo: ISSN 0139-7605

Evidenční číslo MK ČR: E 11319

Podávání novinových zásilek povoleno Oblastní poštou v Ostravě
č. j. 2726/92-P/1 ze dne 30. 11. 1992

Osmičkový rok a Těšínsko

Zbyšek Ondřeka

Prožíváme rok 2008. Je vlastně prvním rokem, kdy se takto můžeme zadívat na líně tekoucí vodu v řece Olši (po našem v Olze) z některého z těšínských mostů, aniž by nás oslovil službu konající celník nebo policista. Přiznejme si – je to fajn, být obyvateli Evropské unie. K překročení státní hranice už nepotřebujeme žádný pas a žádné povolení a do Polska a vlastně kamkoliv do Evropy můžeme, kdykoliv a kdekoliv se nám zachce. Rok 2008 je prvním rokem, v němž naplno a doslova na vlastní kůži pocítujeme důsledky vstupu České republiky, Slovenska a Polska do Evropské unie a jejího tzv. *Schengenského prostoru*. Možná si při tom zamyšlení vzpomeneme, kolikrát byly právě těšínské mosty svědky dramatických událostí. A možná si také pomyslíme – vida, zase je tu jednou osmička na konci letopočtu, která je doprovází... Není to náhoda?

V české historiografii a ještě více publicistice se s větší či menší pravidelností opakují připomínky událostí, které se odehrály v letech, jež měla na konci svého letopočtu osmičku. Skoro každému vyvstanou na mysli české osudové letopočty dvacátého století: 1918, 1938, 1948, 1968... Ať už to byl vznik československého státu v roce 1918 nebo jeho rozbití po Mnichovu a následující okupace československého pohraničí o dvacet let později, na podzim roku 1938. Anebo komunisty zinscenovaná ústavní krize a převzetí moci v republice po druhé světové válce v roce 1948. Či události Pražského jara a následující srpnová okupace roku 1968. Osmičkovým rokům připisujeme tajemný, až magický význam pro celé české národní dějiny. Jakoby ona osmička v letopočtu opravdu „za všechno mohla“, jakoby předznamenávala jakousi další osudovou, zpravidla tragickou, změnu.

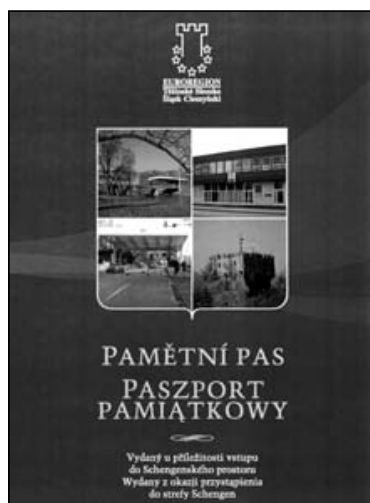
Obyvateli těšínského Slezska byly osudové události osmičkových letopočtů dvacátého století prožívány a vnímány často ještě citlivěji, mnohdy i bolestněji a dramatičtěji, než obyvateli ve vnitrozemí. Přinášely jim totiž přímo domů, do kuchyně, hmatatelné změny... Ale méně známá je jiná událost jiného osmičkového roku, která se jich také dotkla a dodnes se dotýká nás všech, aniž bychom o ní věděli více. Tiše pluje dějinami snad proto, že se neodehrála na žádném z těšínských mostů a nemáme tedy o ní řadu svědeckých výpovědí, novinových článků ani fotografií. Odehrála se ve Varšavě, kde byla dne 13. června roku 1958 podepsána „*Smlouva mezi Polskou lidovou republikou a Československou republikou o konečném vytyčení státních hranic*“, která uzavřela všechna dosavadní jednání a spory. K výměně ratifikačních protokolů ke smlouvě pak došlo v březnu následujícího roku.

*Těšín, počátek 20. století
Sbírky Muzea Těšínska*

*Starostové měst Č. Těšína Vít
Slováček a Cieszyňa Bogdan
Ficek podepisují 20. 12. 2007
na mostě Družby smlouvu
o spolupráci.
Foto Dorota Havlíková*

*Pamětní pas vydáný
u příležitosti vstupu České
republiky a Polské republiky
do schengenského prostoru.
Sbírky Muzea Těšínska*

Trvalo to čtyřicet let od roku 1918, kdy se na mapě Evropy objevily Československo a Polsko, než došlo k podepsání a následné ratifikaci definitivní dohody o průběhu státních hranic mezi nimi. A trvalo dalších padesát let, než jsme zjistili, že na těšínských hraničních mostech teď už opravdu nemusí stát žádní celníci ani pohraničníci, vojáci či policisté

a bez omezení odsud můžeme sledovat třeba tekoucí vodu v řece. Ohlédnutí za těšínskými dějinami dvacátého století nabízí odpovědi na otázky, proč tomu tak bylo. A ona osudová osmička v letopočtu? Svádí to, vidíte – 1918, 1938, 1948, 1958, 1968 a nakonec 2008!? Ale opravdu, žádná osmička za to nemůže, svádět to na ni by nebylo fér...

Generace almanachu *Światłocienie*

**Poslední manifestace názorové a umělecké jednoty spisovatelů
polské národnostní menšiny českého Těšínska Libor Martinek**

V r. 1976 vyšla v ostravském vydavatelství Profil antologie nazvaná *Światłocienie*. Titul „Šerosvity“ měl ukázat na to nejcharakterističtější pro začínající básníky, kteří pozorují svět v jeho „světlech a stínech“ – pojmenovat „pewien etap rozwoju świadomości artystycznej, wyróżniający się refleksyjnością, swego rodzaju wtórnością refleksji intelektualnej i artystycznej w stosunku do obserwowanych zjawisk“¹. Byla to poslední knižní manifestace generační názorové a umělecké jednoty v historii polské literatury českého Těšínska.² Tato generace se lišila od předcházejících rozhodným odmítnutím celé regionální literární tradice ve prospěch přenášení aktuálních uměleckých zkušeností z Polska do polského „menšinového“ literárního střediska. V antologii se představili tři básníci Kazimierz Kaszper, Tadeusz Wantuła a Jan Daniel Zolich. Všichni shodou okolností absolvovali krakovskou polonistiku, prodělali svůj literární křest na stránkách časopisů nejen na českém Těšínsku, ale i v Polsku.

Debutanti z antologie „Šerosvity“ měli jistou výhodu, že studovali na věhlasné Jagellonské univerzitě, ve významném kulturním centru Polska. Ze svých studií a nabytých literárních zkušeností dokázali pro svou tvorbu vytěžit mnohé. Z hlediska věku jim byli nejbližší autoři polské Nové vlny (Nowej fali). Ti vycházeli z autority básníka-moralisty Zbigniewa Herberta (mj. autora sbírky *Pan Cogito*, 1974) a využívali jako svou tribunu časopisů *Student* a *Nowy Wyraz*. Programovou publikací se pro ně stala kniha Juliana Kornhausera (*1946) a Adama Zagajewského (*1945) *Świat nieprzedstawiony* (1974), „napadající literaturu za řešení zástupných problémů a útěk od skutečnosti a požadující společenskou angažovanost.“³ Chápeme-li české Těšínsko v souladu s tendencemi polských autorů jako „malou vlast“, sledujeme-li v jejich tvorbě nostalgické návraty do idylického krajiny dětství, pak oceníme skutečnost, že autoři Nové vlny kritizovali jak tzv. malý realismus tvůrců, kteří pouze ilu-

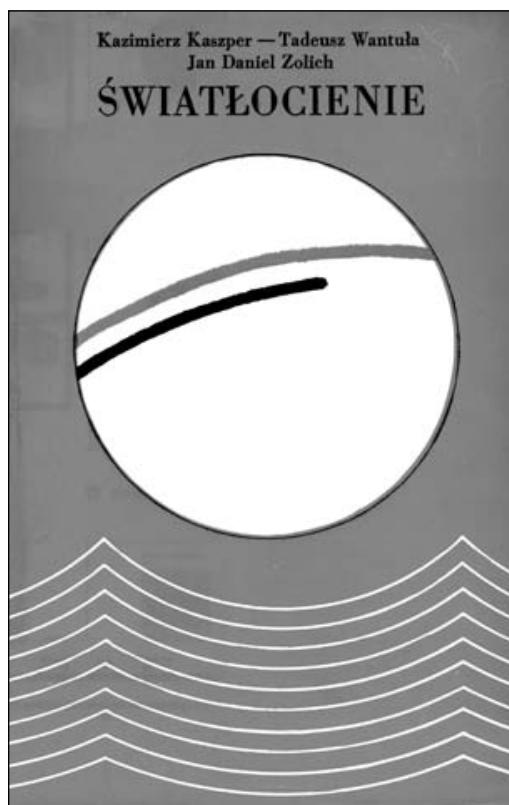
strovali zažité stereotypy, tak vesnickou prózu, ale rovněž historickou prózu a nostalgická díla s návraty do dětství nebo mládí a na ztracená polská území.⁴ Místní kritika na českém Těšínsku se k literárním dílům takto dosud nestavěla, tyto akcenty zaznějí poprvé v kritické činnosti K. Kaszpera, zesílí v esejistice R. Putzlacherové, která reprezentuje generaci mladší, ovlivněnou estetikou polské generace sdružené kolem časopisu *BruLion*. Zároveň se autoři generace antologie „Šerosvitů“ od Nové vlny odlišují: „Bardzo rzadko jest obecna w ich tekstach nowofalowa ironia, nie interesuje ich język publicystyki i operacje semantyczne na jego zbitkach, dalecy są od moralizatorskiego stosunku do polityki itp.“⁵

Zisk této generace spočívá v tom, že přinesla vlivy polské Nové vlny do regionální poezie. Přes příznivé přijetí antologie *Światłocienie* a následné vydání samostatných sbírek jejích autorů (K. Kaszpera, J. D. Zolicha) nedošlo ke generační výměně, ke „změně stráže“. Za prvé proto, že zato generace vystoupila v době, kdy se utvářena a specifické rysy nabírala postavantgardní poetika dřívější, velmi silné (i co do počtu) generace antologie *Pierwszy lot* (1959). Propagaci této poetiky a této generace, v té době hlavně zásluhou W. Przeczka, byla podřízena tehdejší struktura polského „menšinového“ literárního života. Za druhé byla generace „Šerosvitů“ málo výkonná jak z hlediska tvůrčího, tak propagačního a organizačního v rámci Literárně-uměleckého sdružení PZKO (Stowarzyszenie Literacko-Artystyczne Polskiego Związku Kulturalno-Oświatowego, zkr. SLA PZKO). K. Kaszper se později věnoval především publicistice a literární kritice, zatímco T. Wantuła a J. D. Zolich zanechali literární tvorby úplně.

Nejzkušenějším a nejpłodnějším autorem generace „Šerosvitů“ je Kazimierz Kaszper.⁶ Vydal poemu *W orszaku* (V průvodu; Katovice 1980), sbírku poezie *Raczkowanie czyli Wierszyki z kojca* (Po čtyřech neboli Básničky z dětské ohrádky; Třinec 1991), *Dwa poematy* (Dvě poematy, 2002), soubor reportáží a rozhovorů *Zioła na kamieniu* (Byliny na kamení; Český Těšín 1999). Pro loutkové divadlo Bajka v Českém Těšíně napsal divadelní hru *Lampa Alladyna* (Aladinova lampa, 1979) a spolu s W. Przeczkiem v r. 1974 hru *Hasabór*.⁷ Svou tvorbou je zastoupen v almanaších, antologiích a sbornících *Zaprosiny do stołu*, *Światłocienie*, *Słowa i krajobrazy*, *Studio* (Katovice 1981), *Imię ziemi* (Jméno země; Opole 1982), *Suita zaolziańska*, *Zaproszenie do źródła*, *Punkt zwrotny*, *Nocny list z Krakowa*, *Z biegiem Olzy*, *II Najazd Poetów na Zamek Piastów Śląskich w*

Brzegu, *Odnajdywanie siebie* aj. Pozornost si zaslouží i Kaszperovy reportáže z Těšínského Slezska a rozhovory s předními osobnostmi umění a kultury z Těšínska po obou stranách řeky Olzy shrnuté v knize *Zioła na kamieniu I., II.* (Český Těšín 1999, 2006).⁸

Pro K. Kaszpera je příznačná věrnost svým uměleckým zásadám, k nimž patří polemika s úzce chápaným regionalismem, která je ovšem zřetelnější v jeho publicistice, a to s nepřáteli jakýchkoliv uměleckých inovací, s tradicionalisty, se strážci domnělé celistvosti literatury, ať už regionální nebo národní polské anebo jednoduše kultury určité civilizace. Konzervativní názory podle něj dusí zdravý umělecký vývoj, za který se básník cítí v určité míře odpovědný, jako popílek či prach dusí rostliny, a překáží umělci v jeho potřebě dobrat se pravdy bytí. Úsilí o proniknutí přes tyto nánosy, dozrávání k formě, která by obsáhla novou skutečnost i umělcovy zkušenosti, aniž by zpřetrhala pouta s hodnotami minulosti, to je pravděpodobně zásadní princip Kaszperovy tvorby. Demonstrujeme to alespoň jedním citátem z Kaszperovy publicistiky: „Nie tak dawno temu, może dziesięć, piętnaście lat wstecz, powszechny sprzeciw budziły próby rodzimych twórców nawiązania do wiodących na świecie, szczególnie w Polsce, kierunków artystycznych. Strzelano do bezbronných z różnych armat, ale najbardziej grzmiało działo tradycjonalistów. Zrzesztą słusznie: ktoś musi stać na straży ciągłości kultury, obojetnie – regionalnej, narodowej czy po prostu kultury określonej cywilizacji. Zastanawia jednak w tej bitewnej wrzawie sposób, w jaki tzw. nowa sztuka została zaatakowana oraz stopień intelektualnej dojrzałości atakujących. Eksperymenty artystyczne zanegowano natychmiast, nie usiłując nawet o zrozumienie ich sensu, z góry skazując twórców na banicję ze społeczeństwa. Przy czym argumenty, uzasadniające wyrok, nie były formułowane przez znawców ani entuzjastów sztuk pięknych, lecz przez ludzi, którzy – wychowani na przedwojennych zasadach życia godziwego – akceptowali estetykę ładu i porządku, tak bardzo zgodną z ładem i porządkiem podgórszych gospodarstw chłopskich, ukrytych przed światem, biorących ze świata to tylko, co im wychodziło na dobre. Innymi słowy mówiąc – odbiorca zaatakował swoim mikroświatem. Mikroświat wbił na sztorc. Jak kose...“⁹ O opravdovosti kritikovy polemiky se slezským regionalismem a odpůrci nových literárních směrů v regionální literatuře není pochyb. V Kaszperově výpovědi upoutá kritika symboliky, která připomene postuláty formulované na stránkách kulturní přílohy k novinám *Głos Ludu* s názvem *Szyndzioły* (vedené v I.

1946-1949 Pawłem Kubiszem), že se krásné věci zpod beskydských střech „rolnických hospodářství“ mají navrátit, odkud přišly – k lidu, a spolu s tím autorovo použití symboliky, charakteristické pro časopis *Sztorcem*, který před válkou vydával zmíněný P. Kubisz a jehož byl jediným redaktorem – postavení kosy ostřím vzhůru či naostro. Nejen že nám tyto symboly znějí obzvlášť povědomě, ale dokladují přebírání symboliky zakódované v povědomí polských obyvatel těšínského regionu a s ním spojených hodnocení. K. Kaszper vskutku pokračuje ve stopách P. Kubisze a v jeho destrukci zažitých stereotypů regionální kultury.

Pokud jde o poezii K. Kaszpera, klíč k jejímu pochopení představuje báseň *Głosa do „Barbarzyńcy w ogrodzie“*¹⁰: „niestety nie pozbieram już tych okruców / rozpadły się w pył / ulotniły w powietrze / już nawet nie oddycham nimi // amfory kojarzą się z fajką / a glina z porządkiem.“¹¹ Báseň je dokladem propojenosti autorovy poetiky s poetikou polské Nové vlny; v tomto konkrétním případě již titul básně ukazuje na aluzivní vztah k proslulé knize esejů Z. Herberta *Barbarzyńca w ogrodzie* (1962), které „zakotvují Poláka a vůbec člověka z východní Evropy v evropské kulturní tradici, v jejích univerzálních symbolech a mýtech. Zároveň ukazují, jak dávná a silná pouta spojují domnělého barbara s touto kulturou.“¹² V Kaszperově případě jde o vztah polemický, dlouhodobě formovaný zakotveností v rodné kultuře a zkušeností s kulturou celoná-

rodní a evropskou. Tento vztah autor tematizuje v řadě básní antologie *Światłocienie* (např. *Moje gospodarstwo*, básně bez titulu *To jest mój dom*, *Kiedy przyszło płacić rachunek*).

Jedním z charakteristických jevů, jímž se Kaszperova poezie odlišuje od jiných polských autorů českého Těšínska, je destrukce. Jak si povšiml B. S. Kunda, není provázena rezignací, neboť po rozkladu nastupuje snaha o budování nové hierarchie hodnot.¹³ V básni *Ze zwierzeń ludoznawcy* následuje po obrazu zaprášené půdy domu, plné haraburdí, kde se nacházejí staré slezské lidové (či lidovýchovné) kalendáře, dlouhodobě utvářející národnostní a regionální povědomí obyvatel tohoto kraje,¹⁴ překvapivé svěření: „jestem na strychu sam na sam / z nimi / którzy czytali Pismo Święte / i zapisywali żywy inwentarz / na jego marginesie.“¹⁵ Tímto „živým inventářem“ nejsou jen domácí zvířata, která jsou obyvateli regionu zaznamenávána z četby stránek Pisma Svatého, ale je to i „nieuchwytny, zmieniający się, a więc żywy inwentarz zdarzeń domagających się wspólnego mianownika, usensowienia. Inaczej rozpada się w pył.“¹⁶ Básník si klade otázku po smyslu jakéhokoli pokusu o záchranu materiálních pozůstatků minulosti, kterou chápe nejen v národopisném diskurzu, ale v rovině obecnější; pokud záchrana nemá vyšší smysl, vzniká jen muzeum, skanzen mrtvých věcí bez onoho „živého inventáře“. Je tedy nutné dát takovému počínání smysl, najít společný jmenovatel, na který by se mohly převést pozůstatky nejen materiální, ale i duchovní kultury těšínského obyvatelstva.

K národopisné problematice se úzce pojí Kaszperův vztah k literárnímu regionalismu. Polemika s ním je vedena zejména z pozic literární kritiky, ale najdeme ji i v několika autorových básních, například ve *Wieczoru wspomnień*, dedikovaného těšínskému fotografovi Franciszku Bałonovi: „Odwiedził mnie przyjaciół / cuchnął siarką i moim potem / Co słyszeć? zapytałem / Przypomnij sobie! zadrżał // Wtedy mijaliśmy się w mrowisku / matka z tubą przylutowaną do ust / ojciec z kwasem na języku / wierciliśmy coraz to nowe tunele / nie chciały się przeciąć / kopiec drżał od naszych wysiłków / marzyliśmy o przypadkowym kiju / w dłoni dobrego przechodnia / niechby zburzył / wspólnie zaczęlibyśmy budować // Wtedy / zbutwiał język / z każdym wspólnym posiłkiem / ujadaliśmy więcej słów / zapadliśmy na niestrawność porozumienia / rzucaliśmy się sobie do ust / wydłubywali między zębami resztki zgłosek / aż doszliśmy do gołych szczęk / drżały / ustaliliśmy że w przyszłości będziemy używać / wyłącznie wykałacek // Wtedy zostałem sam / w krótkich spodenkach

/ z encyklopediá na kolanach / zamknálem
oczy i słuchałem szumu krwi / kiedy chodni-
kami zaczęła płynąć rzeka / zapukał do drzwi
mój przyjaciel / strach / Co słyszeć? zapytał /
Zapamiętaj! zaskomlałem.“¹⁷ Skrytou pole-
miku s regionalismem a literárním či kulturním
životem českého Těšínska spolu s bilancová-
ním literárních úspěchů, ať skutečných nebo
jen domnělých, najdeme i v dalších básních
(básně bez titulu Przesadziłem w swój ogródek,
Wyrosłem na frywolnych piosenkach).

V Kaszperových básních z poslední doby
je leitmotiv rozpadu doplněn o herbertovsky
expresivní obrazy barbarské minulosti v kon-
trastu s postmoderní a na nových informačních
technologiích založené společnosti. V básni
Ithaka 1989 se prolíná zboření berlínské zdi
(nebo stržení železné opony obecně) s orgi-
astickým divadlem, jež atmosférou připomene
představení v římské aréně, které je nyní pro-
vázeno „vířením sonetů značky Windows“:
„když se začala bourat zeď / publikum povstalo
// viditelnost byla výborná / reflektory z hory
Ol / osvětlovaly kontinent / barbaři parádovali
v tunikách / občané napínali kruhové svaly
ústní / teplota rostla každým úderem beranidla
/ nejmenší hrudky trosek / doprovázely víření
sonetů značky Windows // když Evropa sesko-
čila z býka / amfiteátr oněměl / početí přes svle-
čení / početí přes svlečení / orgiastické divadlo
spouštění obzoru! / v ložnicích bohů / Kremlu
a Kapitolu / ječely panny // když pod nohama
začala prskat / holá zem / v aréně se objevil
žebrák Od // slavnost trvala do svítání / někteří
přežili.“¹⁸

Rozpad materiálních věcí nebo zkostnatělých
institucí, nemožnost vzájemného porozumění,
iluze, které lyrický subjekt choval vůči světu
a jeho možnostem, není motivem jednoznačně
negativním, nevyplyvá z něj zavržení světa.
Ztrátu iluzí neprovází vždy rezignace, která vět-
šinou doprovází destrukci. Úsilí o autenticitu
bytí ústí do naděje na přežití a obnovení nebo
založení hodnot nových. To, co nakonec dává
světu smysl, je také (nebo především?) láska:
„nauč mě říkat světu ne / nauč mě nedávat se
s ním dohromady / podej mi ruku drž mě / víš
že bez tebe si neporadím // rád se bavím rád žiji
/ s chlapci blázním na houpacích / to ale není
tvůj styl / nenajdu tě v levných pohádkách //
řeknu ti upřímně – mám už dost / nechci šam-
paňské ani pivo / potřebuji konečně někoho /
s kým štěstí nekončí // chabá vůle horká krev /
to jsou prameny mého zoufalství / klečím před
tebou modlím se / zlý ať přestane strašit v těle
// nauč mě říkat světu ne / nauč mě nedávat se
s ním dohromady / podej mi ruku drž mě / víš
že bez tebe si neporadím“ (Prosba).¹⁹ Neplatí to

Kazimierz Kaszper

Kazimierz Kaszper
XXX

wyrosłem na frywolnych piosenkach
wodziły mnie na pokuszenie
do farskiej stodoły
pachniało grzechem

i kadziłem

człowiekiem

dojrzałem w celu zysku
zgarnął mnie na utuczenie
do towarzyskich salonów
rozbrzmiewały żartem

i drwiną

kuglarzem

poległem na polu chwały
pociągnęło mnie na zabój
do wielkich zastug
cuchnęło potem

i krwią

bohaterem

však ve všech případech. K. Kaszper pracoval
– jak už bylo řečeno – jako redaktor týdeníku
Głos Ziemi Cieszyńskiej. V Těšíně se také ože-
nil. Své trpké zkušenosti s přechodem hranice
mezi oběma „spřátelenými“ socialistickými
státy k rodičům do Vendryně a zpět k rodině
a do zaměstnání v polském Těšíně našly odraz
v básni Cienie, věnované Wilhelmu Przeczkovi:
„już ciebie nie wywlokę z tamtego poddasza
/ już ze mną nie wyjdiesz na drogę / inna
przed nami rozwartą komnata / próżna tęsknota
za domem /.../ byliśmy wierni pokorni i niepa-
miętliwi / z jednego źródła piliśmy zatrutą bajkę
/ las zgęstniał w niemy labirynt / wiatr zdmuch-
nął ostatnią zapałkę.“²⁰ Z básně vycítíme náladu

rezignace, lyrický subjekt se staví skepticky k pokusům o oživení polského literárního života na českém Těšínsku, cítí se podveden, neboť spolu se svými kolegy, kteří projevovali věrnost, pokoru, ale nevzali si poučení z historie, na niž se ostatně ani nerozpomínali, „pili z otrávené pohádky“, až ztratili naději, kterou sfoukl vítr jako poslední sirku.

Polský badatel Alfred Wolny si při svém zamyšlení nad polskou literaturou českého Těšínska povšiml, že pohraničí kultur neprobíhá jen vně jedince, ale také uvnitř jako dvojí druh zkušenosti, vlastní identity a podvědomí. Tato dvojakost prožitku se stala hlavním motivem Kaszperovy poémy *Suita zaolziańska*.²¹ Poému tvoří několik básní, které se dále dělí na zpěvy. Jednotlivé básně nesou názvy *Preludium*, *Genesis*, *Polonaise*, *Coda* a *Finále*, takže s výjimkou biblického pojmu *Genesis* už tituly navozují ráz hudební skladby, byť nejde přímo o formu suity. Lyrický subjekt v básnickém *Preludiu* klade otázky spojené s plynutím času, stíráním detailů v paměti, aby dospěl k otázce poslední: „jaki kolor mają oczy / w których zgasła nadzieja?“²² V básni *Genesis* vystupuje postava otce, který seje s prázdnými rukama, ale přesto věří, že ze zrna bude chléb. Tento pocit jistoty lyrický subjekt nesdílí, cítí příliv cizí krve a ironicky tvrdí, že „uroczyszej wymianie ciałek / towarzyszy głęboki oddech / zrozumienia“.²³ Dějiny se odehrávají mimo lidskou vůli, lyrický subjekt odmítá historický determinismus. Závěr básně *Genesis* je komplexem dramatických otázek, jakýmsi básnickým kádrovým dotazníkem, za nímž následují odpovědi (čímž vzdáleně připomene na podobném principu založenou prózu Jiřího Gruši *Dotazník aneb Modlitba za jedno město a přitele*) dotýkající se identity vykořeněného člověka, zmítajícího se mezi protiklady: „imię? / nazwisko? / miejsce urodzenia? / miejsce zamieszkania? / od: wędrować / narodowość? wędrowiec / obywatelstwo? marzenie / kim jesteś – / z imienia z nazwiska z miejsca urodzenia / z miejsca zamieszkania z pochodzenia / z przynależności z narodowości z obywatelstwa / z każdego z osobna najbardziej z marzenia / z tęsknoty z żalu z wiary z baśni z legendy / z wielkiej improwizacji z wiązania końca / kłamstwa z końcem rozumu z bólu.“²⁴ Báseň se dočkala novější verze, pro niž autor provedl několik drobných změn v souladu s nynější situací básníka, neboť K. Kaszper žije nyní nikoli v polském Těšíně, ale ve Vendryni (polsky ve Wędryni²⁵): „imię?... / nazwisko?... / miejsce zamieszkania;... Wędrynia / pochodzenie? od wędrować / narodowość wędrowiec / obywatelstwo? marzenie / kim jesteś?“²⁶ Podle A. Wolneho je třeba vzít v úvahu, že trpí slova

byla formulována v době výjimečného stavu v Polsku, kdy bylo přecházení hranice mezi Československem a Polskem omezeno a nebyl umožněn malý pohraniční styk ani rodinám, které byly rozděleny státní hranicí; ta se stala hranicí ideologickou.²⁷

Kaszperova další významná báseň nese název *Polonaise* a je dramatickým obrazem hlučného krakovského života, plného ruchu velkoměsta, kde je místo k literární tvorbě („przemieniamy słowo w słowo“²⁸), příležitost k připíjení s kamarády a slavnými kolegy spisovateli („z Chełmickim Konradem Hłaską z Krzysztofami Kamilami / z Kadenem z Tadeuszem ze Stedem z Rafałem“; za tato křestní jména /i/ přezdívkami/ není obtížné dosadit si příjmení známých polských autorů) až k fyzické (nebo snad metafyzické?) bolesti, kdy „wyjesz jak smok / którego spala przagnienie“;²⁹ narážka na draka jako na proslulý znak Krakova je naprosto zjevná. V básni *Coda* se navrácí motiv cizího vlivu na rodnou kulturu (kritika cizích předpon v rodném jazyce a lámání koncovek), známý již z básně *Genesis*; návratný motiv koresponduje se snahou o napodobení hudební formy poémy. Ve *Finále* se lyrický subjekt distancuje od reality společenské situace té doby: „ziomkowie niosą w pochodach transparenty...“.³⁰ Opět se nabízí srovnání dvou verzí básně, jejíž pointa tentokrát prozrazuje, co bylo v r. 1980, kdy byla poema napsána („styczeń – marzec 1980“³¹), pouze naznačeno a ponecháno na čtenáři, aby si domyslel: „byliśmy / jesteśmy / będziemy.“³² Nečekaně a překvapivě se po tak dramatickém a pesimistickém obrazu totalitního života po obou stranách hranice a konstatování odumírání rodné kultury ve *finále* poémy objevuje nadějeplné, s ohledem na dosud užívaný básnický jazyk snad až příliš deklarativní a patetické zvolání „byli jsme / jsme / a budeme“. *Suita zaolziańska* patří básnickou formou, poetickým jazykem a filozofickou rovinou díla k tomu nejlepšímu, co od 80. let 20. století v polské poezii českého Těšínska vzniklo.

Skutečnost, že hranice neprobíhá jen mezi lidmi, ale v případě příslušníků polské národnostní menšiny i „uvnitř“ člověka, dokládá i další Kaszperova báseň *Liryk nadzieja*. Báseň byla napsána už v nových politických podmínkách. Autor doprostřed hranice položil pomyslné „wahadełko“ a tato metafora odkazuje na váhání mezi tím, co je polské a co české; dilema, že se Poláci z Těšínska cítí v Polsku jako Češi a v České republice jako Poláci, provází několik jejich generací: „Po drugiej stronie rzeki / Chłopcy noszą w kieszeniach wiatr / Dziewczyny wielkie oczy / Niebo stało w drzwiach / Wahadłowych miłości.“³³ Postřeh

A. Wolneho o hranici „uvnitř“ potvrzuje také výzkum lingvistky I. Bogoczové z Filozofické fakulty Ostravské univerzity u nejmladší generace Poláků na českém Těšínsku. Z jejího výzkumu vyplývá, že „polscy uczniowie akceptují swoją narodowość, nie pragną ani nie zamierzają jej zmieniać. (...) Fakt, że nie czują się Czechami, wcale nie oznacza, że identyfikują się z Polakami z Polski. (...) Zdecydowana większość informatorów uważa za swoją ojczyznę państwo czeskie. (...) Większość zapytanych czuje się w Polsce obco, nikt nie ma ochoty zamieszkać w Polsce na stałe. (...) Pojęcie ojczyzny utożsamiane jest z pojęciem ojczysty region, strony rodzinne, rodzinne miasto / wieś, dom, najbliższa okolica.“³⁴

B. S. Kunda v r. 1980 konstatoval, že autoři generace antologie *Światłocienie* „dalecy są od moralizatorskiego stosunku do polityki“³⁵. Po r. 1989 v Kaszperově poezii naopak přibývá hodnocení politické situace v zemi, ale i v Evropě (nebo alespoň její umělecká reflexe), patrně pod vlivem uvolnění intelektuální vrstvy polské „menšinové“ společnosti z ideologického korzetu totalitního Československa a nové příležitosti k svobodnému myšlení o současné společnosti. K. Kaszper tak činí symbolicky a šifrovaně, jeho básnické obrazy se jen pozvolna a líně pohybuji kupředu, místy se bezprostředně za sebou doslovně opakují, lyrický subjekt se nachází v jakémsi hypnotickém stavu jako při náboženském vytržení či drogovém transu, s ohledem na regionální tradici se v nečekaných a překvapivých souvislostech objevuje desakralizace i radikální (postmoderní) ironie. Svědčí o tom báseň *Via Appia Cupiditas*: „průvod se líně sunul dopředu / kněz / ministrant ministrant / hrobník / skupina druidů v sametových rukavičkách // kolemjdoucí s porozuměním / skláněli hlavy a padali na kolena / už dlouho si nevychutnali tak znamenitou přehlídku smrti / a zmrtvýchvstání // osvobozený od minulosti / osvobozený od minulosti / kaplan pomazával trpaslíky / textem z vizitek nového kandidáta na boha / od této chvíle volný / od této chvíle volný / ministranti zachraňovali zbytky z použitých hrdinů / příborovým nožem námezdních dvořanů // hrobník faxoval těla / pod symbolem / jmelí demokracie // průvod se líně sunul dopředu / prašná cesta obrůstala katakombami / živých mrtvých.“³⁶ Dojem pomalého a slavnostního pochodu umocňují stylistické figury, zejména epizeuxis, tedy prosté opakování slov za sebou, kterou najdeme i v jiných Kaszperových básních, zde již citovaných.

K. Kaszper nikdy nezpřetrhal vazby s polským literárním střediskem českého Těšínska. Je hledačem mladých literárních talentů, z jejichž

Tadeusz Wantuła
Wspomnienie

Tadeusz Wantuła

*Jak młode z ziemi wystają kamienie
myśli, w których wiary szukać próżno.*

*Wśród gór zaklętych w splot zdarzeń nijakich
wykręcam słowem niezbyt zgrabne stawy.*

*Kobiety cień na spróchniałym progu
jestże nadzieją, czy przypadkiem tylko?*

*A blizna w skroni? – wpatrywaniem
w lustro, czy znakiem przeszłości?*

*Samoistny pęd myśli. Droga w jedną stronę
tak, jakby zabrakło dla mnie śladów wiatru.*

*Idę więc dalej. Z okrucami starej,
wpisanej w języku, nadziei tworzenia.*

*Pamięci tego, co już raz przeżyłem – spełni się
w słowie, które ze mnie opadnie bez żalu.*

*Pozwól mi odczytać rzeczy proste jak uśmiech,
zadowol chciwość porównania –
– z czymkolwiek.*

*Śmierć nie jest przeznaczeniem. Jest tylko
nadzieją
i sumą pamięci smakowania dnia po dniu.*

tvorby uveřejnil ukázky v příloze *Jemioła*.³⁷ Svým přátelům i v současnosti zasílá básnické pozdravy a jejich tvorbě také patří autorův obdiv, jako v básni *Świerszcze*, která je věnována „Wilhelmu Przeczkovi a Władysławu Sikorovi, kolegům z nebožky Literárně-umělecké sekce“: „viděl jsem včera na stránkách / jak se pěkně lámeš do veršů / takže to ještě není konec / ještě skácou po louce naděje tví poslední cvrčci // kalili vodu že jsi už docela oněměl / u oltáře svatého klidu / že namísto abys zpíval hořké žalmy na planinách / jenom uždibuješ trávu

a tajně přežvykuješ // že jsi ztratil hlavu pro královnu spící / na strašidelném zámku / a každé ráno zaklínáš své bílé beránky / aby pro ni řádili jako vlci / nebo stažení viseli na háku // a že jsi srdce opevnil pancířem velké knihy / aby se zapomnělo orosit krví paseky / a přestalo slzet / nad každým vybledlým lístkem ve spěchu odhozeným // ale včera jsem viděl na stránkách / jak se opět pěkně lámeš do veršů / takže to ještě není konec / ještě skáčou po louce naděje tví poslední cvrčci.“³⁸

K. Kaszper je básník a publicista, který vnesl do paradigmatu polské „menšinové“ kultury českého Těšínska moderní pohledy a názory odpovídající dynamickým pohybům a změnám v polské společnosti a kultuře druhé poloviny 70. let minulého století. V současnosti je jeho básnická tvorba ovlivněna i postmoderními přístupy. Už v r. 1980, kdy v Katovicích vyšla Kaszperova sbírka *W orszaku*, uvědomil si modernost autorovy poezie katovický literární kritik S. Piskor: „Największym komplemtem, jakim mogę obdarzyć poetę – to stwierdzić, że jest on współczesny. Kazimierz Kaszper w swoich wierszach jest współczesny pod każdym względem, nie tylko formalnym. Przede wszystkim wzbudza uwagę (i zaufanie czytelnika) myślowa zawartość przekazu w tonie konfesyjnym, przede wszystkim autoanaliza własnej sytuacji poety w kontekście bytowania w określonych warunkach. Każdy wiersz jest ekspresją ładunku myślowego, który porusza, zmusza do myślenia, dokumentuje sytuację egzystencjalną podmiotu, jego niepokoje, ważne pytania, które rozgrywają się w pełnym skupieniu.“³⁹

Tadeusz Wantuła se v současnosti se literárně neprojevuje.⁴⁰ Potvrzuje to i dopis W. Sikorovi: „Moje pisanie – to albo żart, przekora, czy cyniczne rozgrywanie spraw intymnych – zwanych eufemistycznie uczuciami...; – albo skowyt kneblowanego publicysty; to wtedy, kiedy jeszcze mi się wydawało, że można słowem, argumentem, rozumem coś naprawić. Że można i warto. To przeszło. Taki koklusz. A potem uświadomiłem sobie, że blisko głupawy przeczki. Złamałem pióro.“⁴¹

Lze souhlasit s názorem B. S. Kundy, že je-li pro K. Kaszpera nejdůležitějším rozměrem jeho básní společenská problematika, pak T. Wantuła (a jak uvidíme později i J. D. Zolich) se daleko více věnuje milostné či intimní poezii. K hlavním motivům Wantulovy poezie patří paže, jejich rozevření v symbolické rovině evokuje kříž („jest we mnie śpiewanie /.../ zapominam o ramionach szubienic“⁴²; „niesiemy we dwoje krzyż i pomazanie / naszemu dziecku co żywe nie było“⁴³), bledá tvář („bledsi nawet od świtu

/ odchodzili ode mnie parami / trup i trupa kapuś“⁴⁴) a tělo se podílejí na přízračné atmosféře existenciálně vyznívajících veršů: „bladzi jak wielkanocny ornat / wchodzili do mnie parami / na rozmowy // nie było tej nocy jesi-eni / ani innej pory roku /.../ a jedyna kobieta / na tym smutnym wiecu / prosiła bym podał / filodendron w jej domu // milczałem tej nocy...“ (Spotkanie).⁴⁵

Jedním z nejdůležitějších problémů, které T. Wantuła znepokojují, je autenticita individuální existence, kterou ironizuje s téměř „wisielczym humorem“⁴⁶. Šibeniční humor neváhá užít ani při zobrazování iluzorní doby tzv. malé stabilizace, která se měla odehrát nikoli vně, ale uvnitř lyrického subjektu: „W czasie takim ból się we mnie rodzi / nie na kamieniu, przy skrzipie / W porze tej bunt we mnie rozrasta / że aż potrzebny kaiserschnitt /.../ Na tandetnej misie moja świadomość / toż zapłata za taniec // Eh, życie! Dokąd tak można? // Szybko, coraz szybciej / mijam szansę małej naszej stabilizacji“ (Takie coś niby).⁴⁷ Pozornost upoutají jazykové prvky, podílejší se funkčně na expresivité výrazu (kaiserschnitt – císařský řez; „toż zapłata za taniec“ /toż dań za tanec/).

Stěžejním problémem, který zkoumá lyrický subjekt Wantulových básní, je vztah s druhým člověkem, často intimní. Odtud odmítání všech událostí a situací, které tento vztah komplikují. „Dla tego występuje (i tutaj spotyka się z Kaszperem) przeciw biernemu poddaniu się przeszłości.“⁴⁸ V básni *Powrót* vzpomíná na setkání v minulosti jako na zbytečné, přestože bylo provázeno platonickou láskou: „po latach listów / pełnych wigoru / zapewnień // z pamięcią przedwczesnej / jeszcze platonicznej / miłości niepewnych słów // z wiarą w słowa dedykacji / albumowych fotek /// po latach / to spotkanie było nie potrzebne.“⁴⁹ V další básni, symptomaticky nazvané *Po latach*, konfrontuje šedivou skutečnost s romantickou láskou, prožitou v naivním mládí: „nasza zmęczona rozmowa / – autobus robotników / wracających z nocnej zmiany / – suma ich pożądań łóżka // dla nas jak i dla nich / to tylko niepotrzebna strata czasu / uciążliwa konieczność // kiedyś tak nie było? // wtedy cały świat / i chleb / i sól / i wódkę / zamykaliśmy w sobie // nic prócz miłości / nas jeszcze nie łączyło.“⁵⁰

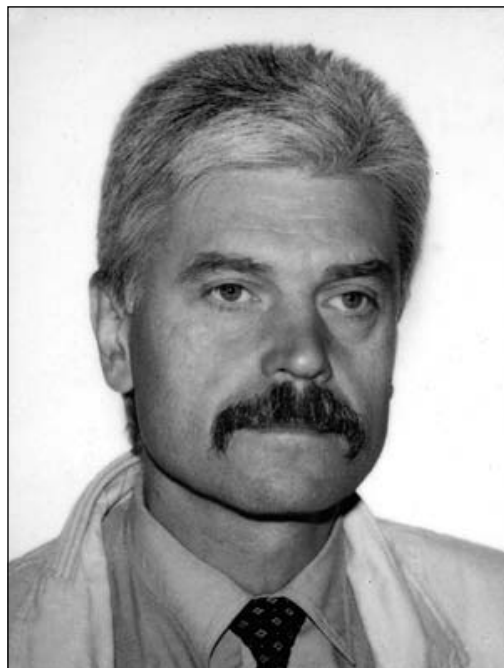
Ve Wantulově poezii je hodně opravdově prožité bolesti, která patří k jednomu z nejdůležitějších motivů autorovy lyriky. Jen někdy zapochybujeme, že stojí nad svou inspirací problematikou intimních vztahů muže a ženy, zdali se jeho chlapáctví nezvrhává v pohrdání: „długo hołubiłem twoje oczy / dłużej jeszcze ręce usta // słodziłem pomadkę wermutem / słowem

slovem // w pluszach piernatach / wachlarzach niepowtarzalnych słów // by w surowym nie rozpraszającym tle / widzieć cię płaczącą / rzucić garść współczucia // masz czego chciałaś“ (Garść współczucia).⁵¹ Přes tuto drobnou výhradu není z jeho básní cítit potřeba přenést odpovědnost za vlastní nebo společné neúspěchy na jiné. „Jest natomiast próba wymierzenia sprawiedliwości i sobie, i innym.“⁵² T. Wantuła usiluje o vytvoření určité vnitřní harmonie, v němž má místo jak radost, tak bolest. Přes všechny porážky a bolesti je lyrický subjekt připraven dál nést svůj úděl, svůj kříž: „ocalałem / choć wcale nie na rzeź / mnie prowadzono // siedłem zresztą / dobrowolnie / w kiedlu innych // potknąłem się / upadłem / deptano mnie // długo trwał / gorzki powrót / do jedynie prawdziwej / świadomości skrzywdzonego dziecka // ocalałem“ (Ubój).⁵³ Jde o rozvinutí myšlenky slavné básně T. Różewicze Ocalony z jeho první sbírky *Niepokój* (1947), v níž lyrický subjekt uvádí, že se zachránil před smrtí na jatkách druhé světové války: „Je mi čtyřadvacet let / zachránil jsem se / když mě vedli k jatkám. // Toto jsou jména prázdná a jednoznačná: / člověk a zvíře / láska a nenávist / přítel a nepřítel / světlo a tma. // Člověka zabíjejí jako zvíře / viděl jsem: / furgony lidí na kusy rozsekaných / kteří nebudou spaseni. // Pojmy jsou jenom pouhá slova: / ctnost a zločin / pravda a lež / krása a šerednost / statečnost a zbabělost. // Stejnou váhu mají ctnost a zločin / viděl jsem: / člověka který byl / i zločinný i ctnostný. // Hledám učitele a mistra / ať mi vrátí zrak sluch a řeč / a ještě jedenkrát označí věci a pojmy jménem / ať oddělí světlo od tmy. // Je mi čtyřadvacet let / zachránil jsem se / když mě vedli k jatkám.“⁵⁴ T. Wantuła v citované básni naznačuje, že se zachránil před další totalitou. (T. Wantuła také připravil pro časopis *Zwrot* cyklus ukázek z poezie autorů generace *Współczesności* i T. Różewicze jako jejich předchůdce.)

Poezie T. Wantuły ve své době, do vydání antologie *Światłocienie*, vnesla do polské literatury Těšínska nové hodnoty, myšlenky a názory, poukázala na možnosti dalšího vývoje regionální poezie, a tak významně obohatila tvůrčí a intelektuální prostředí umělecky poněkud stagnujícího literárního života místního spisovatelského střediska.

Jan Daniel Zolich⁵⁵ se zajímal – jako tehdy jediný v této generaci – o českou literaturu, do krevního oběhu regionální kultury uváděl tvorbu Bohumila Hrabala, Josefa Škvoreckého a Milana Kundery.⁵⁶

B. S. Kunda při porovnání Wantuľovy a Zolichovy básnické tvorby konstatoval, že J. D. Zolich usiloval o větší doslovnost, o nazvání

Jan Daniel Zolich

Jan Daniel Zolich
Topografia czasu, 1979

Kompromis

*kiedy rozpoczynaliśmy kolejną bitwę
dużo strzałów dzieliło
arsenał naszych debiutów od ostatniej wojny*

*związałem się w obronę sycylijską
jeszcze przed pierwszym szczękiem
sprawdzonych wariantów*

*to że partia zakończyła się remisem
spada wyłącznie na bark pionków
w naszym wypadku miały one zawsze
dużo do powiedzenia*

věcí jejich pravými jmény.⁵⁷ V básni *Wiosna* čteme: „ludzie brodzą w wodzie po kolana / i nazywają powódź / powodzią.“⁵⁸ Dodejme, že o totéž se ve své poezii často snažil také K. Kaszper („las niech znaczy las / drewniany sad / stół niech znaczy stół / chlebowy blat // wszystko wzięte z zakłamania /.../ tylko to posiadasz / co masz na myśli“⁵⁹). Snad se v úsilí o doslovnost projevuje i generační odmítnutí „ezopského jazyka“ předcházejících pokolení spisovatelů, kteří své myšlenky raději ukrývali do šifer a symbolů a k pravému významu jejich děl bylo třeba se dobrat čtením mezi řádky. Mladí chtěli skutečnost pojmenovat přímo, vždyť „máš jen to, co máš na mysli“. Lyrický subjekt Zolichových básní je stylizován v rebela, bouří se proti konvencím, chválí alkoholové večírky, vede intenzivní erotický život apod. Z celé trojice autorů antologie „Šerosvitů“ je v jeho poezii nejvíce z biologického života a sexuality. Avšak lyrický subjekt chová vůči danému způsobu života

i nedůvěru, když například opakuje větu, která mu byla položena u stolu: „jak długo jeszcze będę wagarował / z poezją i sportem w ustach“ (Stół).⁶⁰ Otázka je nečekaná a dvojnásobná. Obsahuje jak hodnocení ze strany předmětného světa, tak neklid subjektu, který je přítomen přinejmenším skutečností, že otázka není zapomenuta. Podle B. S. Kundy otázky tohoto typu a kontexty, v jakých jsou kladeny, prozrazují významné sblížení básníka s poetikou polské Nové vlny. K ní má blízko i Zolichovo úsilí o doslovnost, hovoření bez obalu, tedy z hlediska postoje autora, a taky v poetice – ve způsobu využívání přesahu (enjambentu), vyjadřování slov, způsobu seskupování předmětů z jiných životních sfér (např. básně, které je „vyříznuto slepé střevo“).⁶¹

Debutantská sbírka J. D. Zolicha *Topografia czasu* se dočkala příznivého přijetí literární kritikou: „Topografia czasu (...) jest przede wszystkim pierwszym zbiorem poetyckim wyraźnie demonstrującym odrębność poetycką i światopoglądową, ukształtowaną przez Nową Falę. Nie jest to tylko tzw. twórcza adaptacja, ale świadome uczestnictwo w tym procesie. To przecież w czasie studiów autora w Uniwersytecie Jagiellońskim tworzyła się atmosfera literacka Nowej Fali w kręgu grupy »Teraz«, a sam Zolich w konkursach poetyckich Pod Jaszczurami zdobywał poetyckie laury. Zresztą nie tylko stamtąd pochodzą źródła inspiracji. W najlepszych wierszach, zupełnie wolnych od jakichkolwiek wpływów (Ojciec, Kompromis) widać wyraźną redukcję języka zmetaforyzowanego do samych efektów metaforycznych, na rzecz samych sprozaizowanych opisów, bezpośrednich odniesień do rzeczywistości, i te odniesienia tworzą dopiero nową konstrukcję własnego świata. Do nowofalowej problematyki widoczny jest akces nawet w postaci bezpośrednich odwołań (Szkic rysopisu), czy w podjęciu stylizacji i wykorzystaniu języka massmediów dla celów poetyckich (Koniec tygodnia).”⁶² Demonstrujme řečené ukázkou: „dziecko płacze / ustami Janis Joplin / na czarnej karuzeli / przez prawie cztery minuty // tobie nie wypada nigdy / jesteś szczupłą wysoką / jesteś middle we wszystkim / jesteś zwolenniczką Women's Lib. / Cassiusa Clay'a / New York Rangers / Henry

Kissingera / lubisz jeść spać kochać rodić / lubisz życie over-time // wczoraj gdzieś słyszałaś / że Sylwia Plath / podobno dobra poetka / żyła pod szklanym kloszem“ (Szkic rysopisu).⁶³ Zaslouhou redaktora sbírky K. Kaszpera a odpovědné redaktorky Evy Sobkové charakteristika lyrické hrdinky jako „stoupenkyně Henryho Kissingera“⁶⁴ prošla v polské edici vydavatelství Profil bez povšimnutí cenzury; nebyl to jediný případ tohoto druhu.

Dejme ještě jednou slovo S. Piskorovi, který o Zolichových básních soudí: „Nie są to jednak nawiązania do jednego poety czy grupy, ale wybór repertoaru środków właściwych tej formacji dla własnych celów. Gdyby prześledzić te utwory pod kątem słów – kluczy, dominują w tych wierszach takie jak: podróż, zamknięty semafor, ukryty sztylet, beznadziejność drogi, wybór wrogów – przyjaciół, samotność. Te motywy są dość wymowne same w sobie, ale też wskazują na obecność pierwiastka etycznego, silnej determinacji moralnej, w zachowaniach bohatera lirycznego. I to też cecha poezji tego pokolenia, a na gruncie środowiska zaolziańskiego akcent nie spotykany w takim nasileniu emocjonalnym.“⁶⁵

Opět se nabíží ukáзка ze Zolichovy poezie, kde jsou výrazně zastoupena zmíněná klíčová slova, jako v básni bez názvu: „przez szarą granicę tłum / przemycam oddech / z trudnością zrównuję krok / i nie jestem w stanie rozpoznać / przyjaciół od wrogów.“⁶⁶

Žádný z polských literárních kritiků se dosud nevěnoval podrobnější analýze metapoetických motivů v Zolichově díle, na něž upozornili B. S. Kunda i S. Piskor, které se objevují poměrně často. Je to výzva do budoucna.

Ve srovnání s tvorbou H. Jasiczka, která se definitivně uzavřela básnickovou smrtí v r. 1976, a také s pracemi W. Sikory a W. Przeczka, autoři antologie „Śerosvity“ sice už nepokračovali v rozvíjení v té době téměř bezezbytku vyčerpaného paradigmatu regionální poezie, upevňovali však vazby s intelektuálním životem rodného regionu, podíleli se (a stále podílejí) na řešení jeho problémů. Usilovali o poezii, jež by oslovovala zasvěcené nejen krajany, ale která by stála „nad průměrem polské národní poezie“⁶⁷.

POZNÁMKY

- 1 In: *Światłocienie*. Red. Kazimierz Kaszper. Ostrava, Profil, 1976 (potisk obálky).
- 2 Bolesław Zarzeczny [K. Kaszper], Życie literacko-artystyczne na Zaolziu. In: *Suita zaolziańska*. Red. Kazimierz Kaszper. Opole, Opolskie Towarzystwo Kulturalno-Oświatowe, 1985, s. 9.
- 3 Ludvík Štěpán, Tisíc let polského písemnictví. In: Ludvík Štěpán a kol. *Slovník polských spisovatelů*, Praha, Libri, 2000, s. 54.
- 4 Tamtéž.

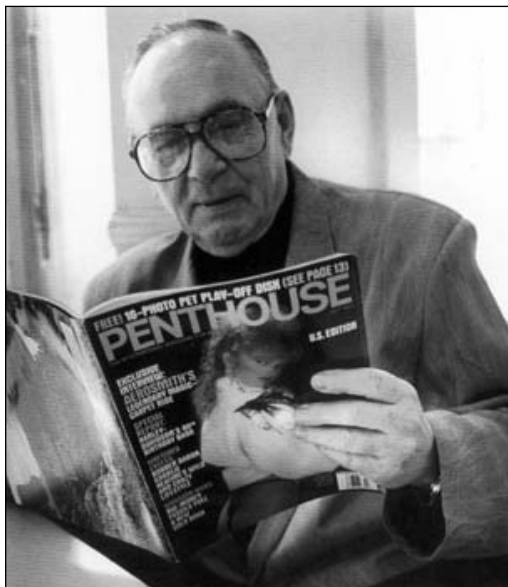
- 5 Bogusław Sławomir Kunda, Poeci Zaolzia, In: *Słowa i krajobrazy. Antologia poetów zaolziańskich*. Ed. B. S. Kunda. Katowice, Wydawnictwo Śląsk, 1980, s. 26.

- 6 Narodil se 18. 11. 1946 ve Vendryni u Třince, kde navštěvoval polskou ZŠ, v r. 1963 maturoval na Gymnáziu s polským jazykem vyučovacím v Českém Tešíně, v l. 1964-1966 studoval medicínu na UP v Olomouci, polštinu a češtinu na FF UP, posléze (v l. 1966-1970) polonistiku na UJ v Krakově. Po absolutoriu pracoval jako novinář v polském „menšinovém“ tisku. Nejprve v Głosu Ludu v Ostravě (1970-1972, 1974-1980), kde zastával post redaktora kulturní

- rubriky a literární přílohy, poté v kulturním měsíčníku *Zwrot* v Českém Těšíně (1972-1974) jako redaktor literární rubriky, v l. 1980-1981 byl jeho šéfredaktorem. Po zákazu novinářské a veškeré veřejné činnosti pracoval po několik měsíců jako dělník v Trineckých železárnách, od r. 1981 byl zaměstnán jako redaktor (tajemník redakce) v týdeníku *Głos Ziemi Cieszyńskiej* v Těšíně. V l. 1991-1998 působil na Katedře polonistiky FF OU, kde přednášel dějiny polské literatury, v r. 1999 přednášel dějiny polské literatury na FF Univerzity Mateje Béla v Banské Bystrici. Poté působil jako redaktor literárně-umělecké přílohy *Jemioła* novin *Głos Ludu*, jehož redakce se přestěhovala z Ostravy do Českého Těšína. Od ledna 2007 je šéfredaktorem měsíčníku *Zwrot*. Od r. 1970 byl členem a v l. 1979-1981 předsedou polského uměleckého sdružení SLA PZKO. Je členem Grupy Literackiej '63, zakladatelem, členem hlavního výboru a předsedou Těšínsko – záolžského kruhu Górnośląskiego Towarzystwa Literackiego v Katovicích.
- 7 Hra se dočkala čtyřiceti repriz. V podstatě jde o úpravu známé pohádky O perníkové chaloupce. Hlavní hrdinové Jeníček a Mařenka v polském textu vystupují jako Jaś i Małgosia.
 - 8 K. Kaszper přeložil divadelní hru Jána Soloviče *Expres Meridián* pro Polskou scénu Těšínského divadla (Český Těšín 1977), jako scénárista se podílel na uvedení polsko-české verze divadelní hry na Ewy Patákové *Edith a Marlene* (Česká a Polská scéna Těšínského divadla, Český Těšín 1998) a televizního programu *Zaolzie literackie* (Literární Záolží; Polská televize, Vratislav, 1996). Publikoval v řadě literárních a společensko-kulturních časopisů: *Głos Ludu*, *Kalendarz Śląski*, *Kulturní měsíčník*, *Literární měsíčník*, *Modrý květ*, *Głos Ziemi Cieszyńskiej*, *Kalendarz Cieszyński*, *Kalendarz Ustroński*, *Kronika Beskidzka*, *Literatura*, *Nadodrże*, *Opole*, *Poglądy*, *Sigma*, *Śląsk*, *Tak i Nie*, *Tygodnik Kulturalny*, *Regiony*, *Student*, *Tvorba*, *Zwrot*, *Życie Literackie* aj.
 - 9 Kazimierz Kaszper, Sami moi. Mała stabilizacja, *Zwrot*, 1977, č. 1, s. 35-36.
 - 10 Bogusław Sławomir Kunda, Poeci Zaolzia, op. cit., s. 26.
 - 11 In: *Światłocienie*, op. cit., s. 27
 - 12 Viz Herbert, Zbigniew. In: Ludvík Štěpán a kol. *Slovník polských spisovatelů*, op. cit., s. 183
 - 13 Bogusław Sławomir Kunda, Poeci Zaolzia, op. cit., s. 26.
 - 14 „Kalendarze polskie na Zaolziu odegrały wybitną rolę w kształtowaniu świadomości i życia narodowego, a równocześnie stanowią niezastąpione źródło dla badaczy różnych dziedzin życia tego skrawka ziemi i mieszkającej tu ludności. (...) Dla tego (...) ratujemy resztki naszych kalendarzy dla potomnych!” Stanisław Zahradnik, *Polskie kalendarze zaolziańskie* (do r. 1920 cieszyńskie). In: *Kalendarz Śląski 1992*. Český Těšín, ZG PZKO, 1991, s. 44-52.
 - 15 In: *Światłocienie*, op. cit., s. 30.
 - 16 Bogusław Sławomir Kunda, Poeci Zaolzia, op. cit., s. 27.
 - 17 In: *Światłocienie*, op. cit., s. 33-34.
 - 18 Překlady z rukopisu provedl L. Martinek.
 - 19 Tamtéž.
 - 20 In: *Zaproszenie do źródła*. Red. Czesław Niedozielski. Toruń, Toruńskie Towarzystwo Kultury, 1987, s. 15.
 - 21 Alfred Wolny, Suita Zaolziańska czyli rzecz o motywach poezji polskiej na Zaolziu. In: *Kalendarz Śląski 2000*. Český Těšín, ZG PZKO, 1999, s. 170.
 - 22 In: *Suita Zaolziańska*. Red. Mieczysław Bucik a kol. Opole, Opolskie Towarzystwo Kulturalno-Oświatowe, 1985, s. 29.
 - 23 Tamtéž, s. 30.
 - 24 Tamtéž, s. 30.
 - 25 Lidová etymologie odvozuje název obce od mýtického poutníka – wędrowca (srov. Józef Ondrusz, *Godki Śląskie, Podania i baśnie ze Śląska Cieszyńskiego*. 1. vyd. Český Těšín, PZKO-SLA, 1956, 2., 3., 4. vyd. Ostrava, Profil, 1973, 1974, 1977). Józef Łysak a K. D. Kałużebec ve *Zwrotu* (1976, č. 3) uvádějí, že název vychází ze zeměpisného položení obce. Ve staré polštině „węda“, „wędzić“ znamená rybářský prut a lovení ryb, předpona „wą“ ve slovech typu wątor, wądoł, wąwóz (údolí, úvoz, výmol) znamená vpadlost, důlek, vybrání apod., slovní kořen „dr“ znamená ve staropolských a staroslovanských výrazech běh (také běh vody, tedy proud; odtud časté názvy řek Dráva, Drina, Drin, Drama, Odra, Obra...). První Vendryňané tedy svou osadu nazvali tak, jak ji pozorovali – bohatá na vody tekoucí úžlabinami mnohých potoků a zvláště v těch místech se tvořící tůně a hlubiny Olzy. Srov. rovněž Jan Rusnok, *Pod Czantoryją*, Katowice, wyd. „Śląsk“, 1984, s. 68-69.
 - 26 In: *Dwa poematy*. Třinec, Grupa Literacka '63, 2002, nestr.
 - 27 Alfred Wolny, Suita Zaolziańska..., op. cit., s. 170.
 - 28 In: *Suita Zaolziańska*, op. cit., s. 31. (Variantně: „przekuwamy słowo w słowo“. In: *Dwa poematy*, op. cit., nestr.)
 - 29 Tamtéž, s. 31.
 - 30 Tamtéž, s. 32.
 - 31 In: *Dwa poematy*, op. cit., nestr.
 - 32 Tamtéž.
 - 33 In: *III Najazd Poetów na Zamek Piastów Śląskich w Brzegu*. Opole, Brzeskie Centrum Kultury, 1992.
 - 34 Irena Bogoczová, *Świadomość i kompetencja językowa najmłodszej generacji Polaków na Zaolziu*. Ostrava, FF OU, 1996, s. 75-76.
 - 35 Bogusław Sławomir Kunda, Poeci Zaolzia, op. cit., s. 26.
 - 36 Překlady z rukopisu provedl L. Martinek.
 - 37 Výčet těchto autorů podává článek Kazimierza Kaszpera *Jemioła a młodzi*, *Głos Ludu*, 24. 2. 2004, s. 5 (přílohy).
 - 38 Překlady z rukopisu provedl L. Martinek.
 - 39 Stanisław Piskor, Współczesny poeta, *Zwrot*, 1980, č. 10, s. 75-76.
 - 40 Narodil se 5. 8. 1950 v Bystřici nad Olší. Vystudoval polonistiku na Jagellonské univerzitě v Krakově, poté byl zaměstnán v Hlavním výboru PZKO v Českém Těšíně kde se věnoval práci s mládeží. Působil jako lektor filmové estetiky na těšínské pobočce Slezské univerzity v Katovicích. V l. 1990-1992 byl poslancem České národní rady v Praze, zastával i funkci předsedy Rady Poláků v ČSFR. Pracuje jako ředitel Klubu kultury, který mj. organizuje známé Těrlické filmové léto, od r. 2005 Trinecké filmové léto. Kromě účasti v antologii *Światłocienie* přispěl do almanachů, antologií a sborníků *Zaprosiny do stołu*, *Słowa i krajobrazy*, *Suita zaolziańska* a *Z biegiem Olzy*. Publikoval na stránkách novin a časopisů *Głos Ludu*, *Kalendarz Śląski*, *Nadodrże*, *Szpilki*, *Tygodnik Kulturalny*, *Zwrot*, *Życie Literackie*.
 - 41 In: *W górę doliny*, Ed. Jan Korzeny a Władysław Sikora. Český Těšín, Zrzeszenie Literatów Polskich w Republice Czeskiej, 1992, s. 67. (Dopis je datován červencem 1989.)
 - 42 *** (Jest we mnie śpiewanie). In: *Światłocienie*, op. cit., s. 39.
 - 43 Droga. In: *Światłocienie*, op. cit., s. 47.
 - 44 Spotkanie. In: *Światłocienie*, op. cit., s. 46.
 - 45 Tamtéž.
 - 46 Z notatek. In: *Światłocienie*, op. cit., s. 45.
 - 47 In: *Światłocienie*, op. cit., s. 42.
 - 48 Bogusław Sławomir Kunda, Poeci Zaolzia, op. cit., s. 27.
 - 49 In: *Światłocienie*, op. cit., s. 50.
 - 50 Tamtéž, s. 53.
 - 51 Tamtéž, s. 51.
 - 52 Bogusław Sławomir Kunda, Poeci Zaolzia, op. cit., s. 27.
 - 53 In: *Światłocienie*, op. cit., s. 40.
 - 54 In: Tadeusz Różewicz, *Mezi apokalypsou a...* Přel. V. Dvořáčková. Praha – Litomyšl, Paseka, 2004, s. 26.
 - 55 Narodil se 6. 12. 1948 v Karvině. Po maturitě na Gymnáziu s polským jazykem vyučovacím v Českém Těšíně studoval polonistiku na Jagellonské univerzitě v Krakově, kde se sblížil s avantgardní básnickou skupinou Teraz. Krátce působil jako novinář v ostravském *Głosu Ludu*. Později pracoval jako horník (nyní v Dole Karviná) a trvale byl trenérem fotbalových mužstev. Stal se členem SLA PZKO. Přispěl básněmi do antologie *Światłocienie*, dále publikoval v antologiích, almanaších a sbornících *Zaprosiny do stołu*, *Słowa i krajobrazy*, *Suita zaolziańska*, *Punkt zwrotny*, *Větrná pošta*, *Z biegiem Olzy*. Samostatně debutoval sbírkou básní *Topografia czasu* (Ostrava, 1979). Svou tvorbou přispěl do novin a časopisů *Głos Ludu*, *Kulturní měsíčník*, *Poglądy*, *Student*, *Tvorba*, *Zwrot*, *Życie Literackie* aj., psal také filmové fejetony (je fanouškem amerického filmu).
 - 56 Cit. podle dopisu L. Martinkovi z 23. 11. 2005. (Uloženo v osobním archivu L. Martinka.)
 - 57 Bogusław Sławomir Kunda, Poeci Zaolzia, op. cit., s. 27
 - 58 In: *Światłocienie*, op. cit., s. 83.
 - 59 Kazimierz Kaszper, *W orszaku*. Katowice, ZLP, s. 8.
 - 60 In: *Światłocienie*, op. cit., s. 70.
 - 61 Bogusław Sławomir Kunda, Poeci Zaolzia, op. cit., s. 28.
 - 62 Stanisław Piskor, Nowy poeta na Zaolziu, *Poglądy*, 15. 7. 1979, č. 14, s. 12.
 - 63 In: *Topografia czasu*. Ostrava, Profil, 1979, s. 40.
 - 64 Henry Alfred Kissinger, *1923, americký politik německého původu, v l. 1969-1975 zvláštní poradce amerického prezidenta, v l. 1973-1977 státní tajemník, nositel Nobelovy ceny za mír pro r. 1973.
 - 65 Stanisław Piskor, Nowy poeta na Zaolziu, op. cit., s. 12.
 - 66 In: *Topografia czasu*, op. cit., s. 30.
 - 67 Bogusław Sławomir Kunda, Poeci Zaolzia, op. cit., s. 25-26.

Jerry Pasternak

Milan Pastrňák

Fotograf Jerry Pasternak

Umělci, fotografové, milovníci krásy, si při vylovení jména „Jerry Pasternak“, snad kdekoli na světě, vybaví fotografie krásných dívek v časopisech Playboy a Penthouse jejichž je autorem.

Téměř nikomu však není známo, že tento světoznámý umělec, fotograf, je původem z Evropy, natož z České republiky a již vůbec ne, že v pochází malé vesnice nedaleko Ostravy, z obce Václavovice.

Jerry Pasternak - vlastním jménem Jaroslav Pastrňák prošel zajímavou životní dráhou, hodnou umělce světového formátu. Z formálního hlediska je ji možné rozdělit na několik částí. Nejvýraznější se jeví jakési dělení na období, Jaroslava Pastrňáka, žijícího doma, v Česku a období Jerry Pasternaka, které následovalo po jeho emigraci do zahraničí. Jaroslav

Rodný dům Jaroslava Pastrňáka, Václavovice č. 63. Novým majiteli je již zcela zmodernizován a přestavěn. Foto Milan Pastrňák, 2007

a Jerry však stále byli jednou a toutéž osobou, „Pastíkem“. Úsměvná a milá přezdívka, „Pastík“, kterou ho oslovovali jeho přátelé, ať již žil v Praze nebo v Hollywoodu, jakoby překlenovala čas i vzdálenosti.

Jaroslav Pastrňák se narodil se 14.3.1924 v rodině Františka Pastrňáka a Marie, rozené Ryškové, ve Václavovicích, v domě č.p. 63. Z hlediska jeho dalších životních osudů je důležité v krátkosti se zmínit o jeho otci.

František Pastrňák, byl horníkem, po patnáctileté práci v dolech byl propuštěn a pobíral pouze nízkou rentu. Začal proto podnikat. V Ostravě na Fifejdách nejprve otevřel stáčírnu piva, pak začal obchodovat s dřívím. Štěstěna mu přála a stal se velice úspěšným podnikatelem - dále byl znám jako ostravský velkoobchodník s dřívím. Na rodné Václavovice však nezapomněl, kupříkladu poskytl zdarma veškeré dříví na položení nových podlah ve václavovické obecní škole. Dřevo s nímž obchodoval bylo určeno převážně pro ostravské doly. Kupoval je v Beskydech, ale také v rodných Václavovicích, kde surové kmeny skladoval u cesty do Ostravy, u lesa při hranici obce se Šenovem, v místě zvaném „Forot“, jen několik málo kroků od usedlosti kde se narodil jeho syn Jaroslav.

V roce 1945 si tehdy začínajícího redaktora, Jaroslava Pastrňáka, vybral M. Galuška do sportovní redakce novin „Rudé právo“. Z hlediska „kádrováků“ po roce 1948 byl Jaroslav Pastrňák sice dělnického původu, vyrůstal však ve „zkaženém prostředí kapitalistické smetánky předválečné Ostravy“. Musel proto do továrny, pracoval jako dělník v Auto Praga. Po dvou letech se však znovu vrátil do veřejného života. Stal se organizačním pracovníkem kulturního souboru Julia Fučíka, v té době nejvýznamnějšího uměleckého seskupení v republice. V roce 1952 odejel se souborem olympiádu do Finska. Zahraničními redaktory mu byla tehdy učiněna nabídka k emigraci: Nepřijal ji. Nedokázal si ještě představit svůj život v emigraci, v cizině. Cítil se dobře mezi svými přáteli doma, v Československu. Ovšem po návratu z Finska ho čekalo zklamání, byl přeložen do pohraničního městečka, Vansdorfu. V tamním provinčním divadle prošel snad všemi profesemi a funkcemi, až k místu provozního ředitele. Pro člověka, kterého „formovalo kapitalistické prostředí“ však bylo příliš vysoko. Následovalo proto přemístění do Těšínského divadla, zde pracoval jako náborář.

Organizační schopnosti Jaroslava Pastrňáka se však opět projeví. Sjednal zájezdové představení pražského Národního divadla v Ostravě. Divadelní inscenace Františka Hrubína „Srpnová neděle“, kterou režíroval Otomar Krejča s Karlem Högreem v hlavní roli slavila veliký úspěch. Odměnou mu bylo jmenování vedoucím kulturního oddělení Parku kultury a oddechu v Ostravě.

V té době napsal Miroslav Horníček divadelní hru „Tvrďák“. Výjimečnou hru, která se odlišovala od tehdejšího pojetí socialistické kultury. Pražská divadla se proto zdráhala jí „dát prostor“. Jaroslav Pastrňák se svými přáteli, Milošem Kopeckým a Miroslavem Horníčkem, rozhodl „do toho jít“ a umožnil nastudování „Tvrďáku“ v Ostravě. Premiéra na scéně na Černé louce měla veliký divácký ohlas. Po několika reprízách v Ostravě se představení přesunula do Prahy, kde byla divadelní hra s úspěchem uváděna v několika divadlech, až do jejího zákazu. Hercům Kopeckému a Horníčkovi byla částečně pozastavena činnost. Jejich manažer, „impresárió“, Jaroslav Pastrňák, byl obviněn z nezodpovědného zacházení ze socialistickým vlastnictvím. Soud probíhal v tehdejší duchu a na tehdejší úrovni. Na základě nesmyslných a vykonstruovaných obvinění, byl Jaroslav Pastrňák odsouzen. Přesto, že již v roce 1964 byl plně rehabilitován, byla tato událost poslední kapkou, která jej upevnila v přesvědčení, že již nemá v Československu co pohledávat, a rozhodl se emigrovat.

V roce 1965 vystoupil ve Vídni z autobusu vezoucí rekreanty na dovolenou k Jadranu. Když se v Rakousku ujistili, že není komunistickým špiónem bylo mu umožněno odejet do Ameriky. Nejprve pracoval v továrně, pak byl komorníkem a když slavný herec, hvězda éry němého filmu, Harold Lloyd hledal řidiče, přihlásil se. Lloyd ho přijal. Z řidiče stal majordomem, posléze osobním tajemníkem a Lloydovým přítelem.

Harold Lloyd záhy rozpoznal Jerryho ambice a schopnosti. Navrhl mu aby se osamostatnil:

„V Americe je lepší prodávat pečené kaštany v malém, ale ve svém krámkě, ve vlastním - a za sebe, než dělat něco mnohem vznešenějšího pro někoho nebo pro něco.“

Pasternak si jeho slova vzal k srdci, jako předmět své další činnosti si vybral fotografii. Harold Lloyd měl velkou sbírku erotických fotek a Jerryho seznámil s fotografem, který tyto snímky tvořil. Od něj se Jerry naučil mnohé z profesionální řemeslné rutiny fotografa. Důležité však bylo, že se mu podařilo vtisknout fotografiím vlastní styl založený

Fotografie ze svatby herce Miloše Kopeckého s poznámkami Jaroslava Pastrňáka

na dokonalém provedení nestydatého záběru s nádechem uměleckého pohledu velkých malířských a sochařských mistrů. Postupně se vypracoval na pravidelného přispívatele fotografií pro časopisy „Playboy“ a „Penthouse“.

Nepracoval však pouze v tomto erotickém žánru. Vytvořil rovněž několik ucelených sérií fotografií, „prezentací“ známých sportovních a kulturních osobností: Martiny Navrátilové, André Aggasiho, či Barbary Streysandové.

Amerika je země velikých kontrastů a velikých možností s velkým důrazem na vlastní, osobní snahu a schopnosti. Jerrymu Pasternakovi se podařilo ve Spojených státech prosadit. Přijal sice umělecké jméno, nikdy se však zcela nesžil s tamním prostředím. Dlouho se bránil přijetí amerického státního občanství. Občanem USA se stal až když jej k tomu okolnosti donutily, musel navštívit svou maminku doma, v rodných Václavovicích.

Po celou dobu emigrace mu byl nejbližším přítelem v rodném Česku herec Miloš Kopecký, který s „Pastíkem“ vedl stálou korespondenci. Dopisy se staly základem pro napsání knihy jejich vzpomínek a zajímavých názorů, nazvané „*Tam za tou duhou*“. Některé výstižné pasáže v ní uvedené jsou citovány také v tomto článku. Knihu vydalo v roce 2004 ostravské Výtvarné centrum Chagall, v jehož galerii letech 2003 a 2004 Jerry Pasternak vystavoval své fotografie.

Poroce 1989 žije „Jerry Pasternak“ - Jaroslav Pastrňák střídavě v Praze a v Hollywoodu, přes svůj pokročilý věk se stále věnuje fotografii.

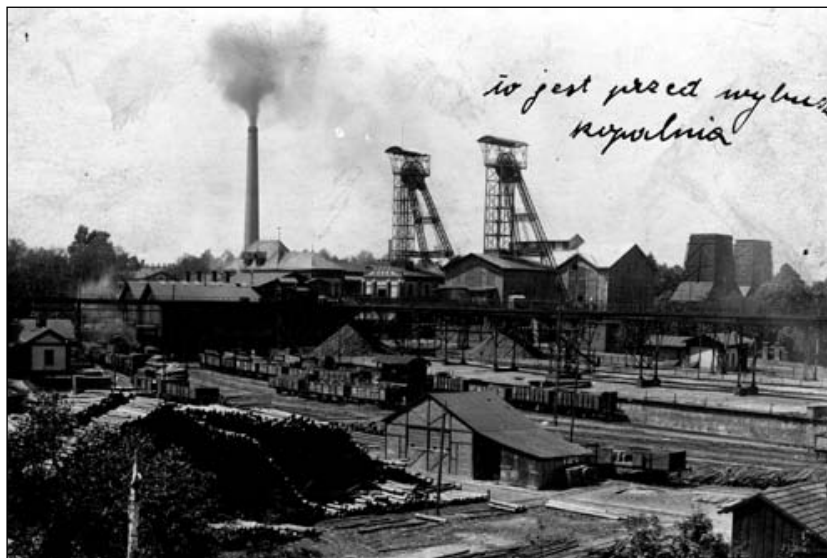
Pan Jerry Pasternak se stal „pojmem“, světově uznávaným fotografem. Necítí se však umělcem, ale pouze profesionálním fotografem, který dokáže perfektně zachytit daný objekt.

Ukázka z tvorby J. Pasternaka

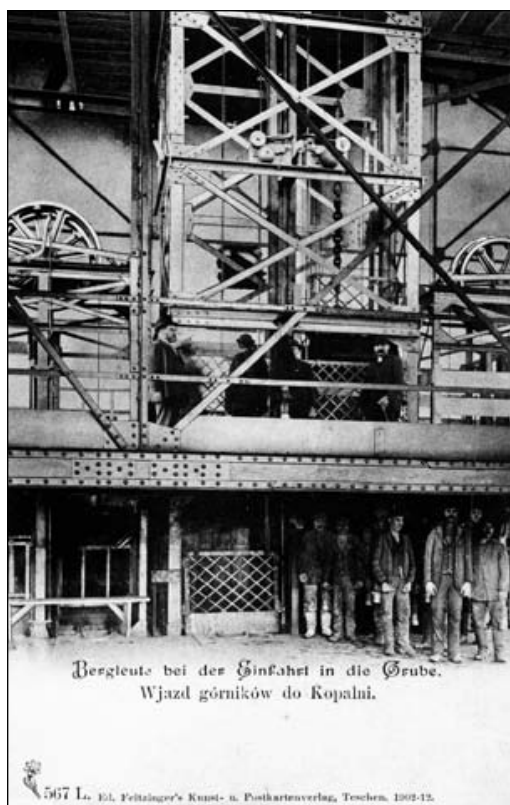
Výbuch na hlubinném dole Gabriela v Karviné v roce 1924

Vlasta Byrtusová

*Gabriela v Karviné před
zničujícím výbuchem,
kolem r. 1924*

Uhelný průmysl patřil u nás k tradičně k významným průmyslovým odvětvím. Větší zájem o kamenné uhlí nastal až ve druhé polovině 18. století a největší rozvoj jeho těžby v ostravsko-karvinském revíru začal od poloviny 19. století, kdy pravidelná těžba umožňovala využití uhlí v energetice, hutnictví a dopravě a později v chemickém průmyslu.

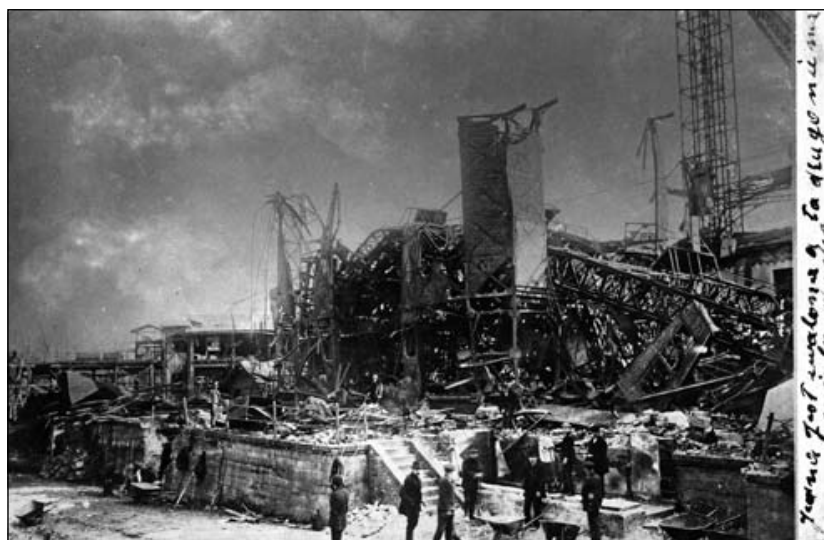
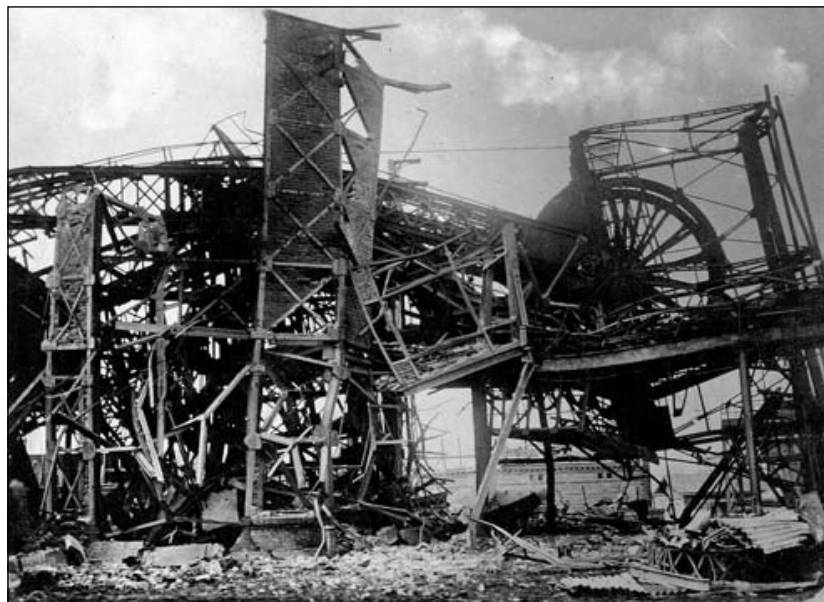
*Sjezd havířů v těžní kleci,
kolem roku 1900*

V roce 1852 v Karviné vznikla nová jáma Gabriela. Důl byl pojmenován křestním jménem hraběnky Žerotínové, manželky většinyvého vlastníka hraběte Žerotína. První jámu s dřevěnou výstuží vyhloubil horní mistr Franz Handwerk na náklady hraběte Žerotína. V hloubce 104 m pod povrchem byla navrtána 79 cm silná sloj černého uhlí. V r. 1854 byla oběma majitelům propůjčena první důlní míra (Gabrielenzeche I.) a později další. Vlastní důl byl založen v r. 1855. Uhlí z jámy hluboké asi 100 m se vytahovalo v sudu na parním vrátku. V šachtě tehdy havíři při práci běžně kouřili. V roce 1856 došlo na Dole Gabriela k první explozi, která si vyžádala 17 obětí. Horní úřad po této události poprvé zakázal kouření v dole. K dalšímu neštěstí došlo v r. 1859, kdy shořelo dřevěné zařízení a dřevěná výstuž jámy až do hloubky 8 m. Opuštěná jáma byla v roce 1862 prodána. Důl koupil těšínský arcivévoda Albrecht Habsburský, který ho nechal znovu postavit a vybavit dvouválcovým ležatým parním strojem o výkonu 20 HP. Parní stroje umožnily účinné odvodnění dolů a těžbu uhlí ve větších hloubkách. Těžba uhlí na dole Gabriela byla obnovena v roce 1864. Průběh prodeje dolu zaznamenal vlastivědný pracovník Jaroslav Zahradník, který publikoval pod pseudonymem Marko Šíp v „Knížce o Karvině“: „Vedle dolu hraběcích vznikl později důl nový. Byla to jáma Gabrielova, jež patřila původně Handverkovi. Handwerk byl Čech. Nově založený závod spravoval Kulhánek, jehož sem povolal majitel z Prahy. Za společníka získal Handwerk hraběte Žerotína, který však ze spolku s ním vystoupil, když viděl, že dolování se nevyplácí. Handwerk však našel nového společníka a tím byl Stříbrný z Prahy. Ale i ten záhy z podobných příčin jako Žerotín opustil Handverka, který musil vydržovati závod sám. Poněvadž však brzy se ocitl ve finanční tísní, požádal o státní půjčku 200 000 zlatých. Půjčka mu byla povolena; ale když pro ni do Vídně jel, závod Gabrielka mezitím vyhořel. Handwerk však přes to závod podržel, ale státní půjčka mu byla po této katastrofě odeprána. Tu Handwerk z dědictví svých nezletilých dívek po matce závod obnovil, znovu zřídil, ale když ani potom důl se nevyplácel, prodal jej r. 1863 komoře těšínské za 40 000 zl. s tou podmínkou, že bude dostávat 800 zl. roční renty.“ V letech 1871-1872 byl důl opět rozšířen a pře-

stavěn. Byla vyhloubená nová větrná a těžní jáma, která byla vybavena dvouválcovým těžním strojem o výkonu 50 HP vyrobeným v r. 1875 v Arcivévodských železárnách v Ustroni. Stará jáma z roku 1853 se pak používala jako větrná a vodní. Výhodná poloha Karviné a její napojení na Košicko-bohumínskou železniční dráhu umožnila přepravu uhlí z ostravsko-karvinských dolů do železáren v okolí. Uhlí z Dolu Gabriela přispělo k zavedení výroby koksu v roce 1873 v Třinci a pomohlo k dalšímu rozvoji hutního podnikání. V roce 1889 byla na dole vyhloubena větrná jáma č. 2. Po převzetí dolu Báňskou a hutní společnosti v r. 1906 byla provedena rozsáhlá rekonstrukce povrchových objektů a technického zařízení.

Technici věnovali mnoho pozornosti také bezpečnosti v dolech. Zkoumaly se především příčiny třaskavých plynů, neboť k výbuchům na šachtách docházelo poměrně často. Při výbuších docházelo k velkým ekonomickým škodám, proto se začala zavádět přísnější bezpečnostní opatření a zkoumaly se příčiny katastrof.

Důl Gabriela (přejmenovaný r. 1947 na Důl UNRRA, r. 1950 na Důl Mír, který byl v r. 1958 přičleněn k Dolu I. máj) patřil k největším dolům v revíru. V roce 1924 zde bylo zaměstnáno 510 dělníků a vytěžilo se 1 877 000 q uhlí. Důl byl známý mimořádně silnými výrony důlních plynů. V neděli dne 13. dubna 1924 ve 14 hodin a 10 minut došlo k tragickému důlnímu neštěstí na dole Gabriela, při němž byl důl úplně zničen. Již 11. dubna ráno havíři zaznamenali oheň (zápar) v závalu porubu pátého patra ve sloji č. 29. Důsledkem toho byl důlní požár v označené části šachty a 50 havířů okamžitě opustilo ohroženou sloj. Oblast byla neprodleně uzavřena třemi hrázi, aby se požár nedostatkem vzduchu sám uhasil. Přesto v sobotu 12. dubna 30 minut se před polednem ozval šachtou mohutný výbuch. V okamžiku výbuchu pracovalo v dole 15 horníků a zesilovalo již postavené hráze. Poněvadž se očekával další výbuch, bylo upuštěno od záchranných prací a zahájily se přípravy k zatopení sloje vodou. Celý důl byl uzavřen včetně větrných jam a také všechny jámové poklopy. Požár se na dole rychle šířil. V neděli 13. dubna ve 14 hodin 10 minut výbuch vyrazil těžní jámou č. 1, smetl těžkou železnou konstrukci těžní věže a způsobil požár vedlejší kancelářské budovy. Krátce nato se ozvala v podzemí nová exploze a do druhého dne ještě dalších čtyřiaadvacet výbuchů v nitru šachty. Patnácti havířům už nebylo pomoci. Intenzita exploze byla šokující. Všechny okolní budovy byly silně poškozeny a na značnou vzdálenost vybitá okna a poškozeny střechy domů. Následovalo rychlé zavírání ostatních

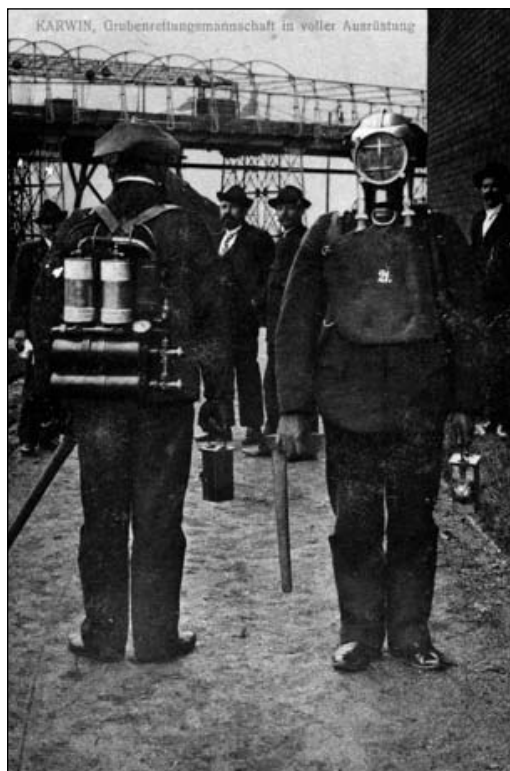

jam, což se podařilo až 17. dubna. Hned první den průzkumu po neštěstí zahynuli dva záchranáři. „Byla to exploze třaskavých plynů, jež byly zapáleny vznitivším se uhlím,“ napsal ve zprávě

Výbuchem zřícená jáma Gabriela, r. 1924

Katastrofa na dole Gabriela v r. 1924 s 15 mrtvými a smrtelnými úrazy 2 záchranářů byla dalším impulsem k modernizaci záchranné taktiky. Záchraný sbor havířů s dýchacím přístrojem Dräger, kolem r. 1910.

Ilustrace sbírka pohlednic Muzea Těšínska

o neštěstí báňský technik Josef Bialek. Měření z 8. června prokázalo, že ve výdušné jámě vedoucí z podzemí byla neuvěřitelná 96% koncentrace metanu. Až 20. července byl odstraněn slínový poval a začalo se s průzkumem následků důlního neštěstí. Provoz Dolu Gabriela byl obnoven až 23. května 1925. Následky výbuchu byly asanovány více než dva roky. Nehoda byla popudem k modernizaci asanačních a záchranných prací v dolech. Poprvé byly zřizovány

*Pomník a hrob obětí katastrofy na hřbitově v Karvině II. Doly, 2007
Foto Wiesława Branna*

LITERATURA

Marko Šíp: Knížka o Karvině, Karvín 1914

Obrana Slezska, 18. 4. 1924

Obrana Slezska, 2. 5. 1924

Robotník Śląski, 1924

Těšínský kalendář 1925

Uhelné hornictví v ČSSR, Ostrava 1985

Rebrová, Alexandra: Dolování uhlí v Karvině. Těšínsko, 1985, r. 28, č. 1, s. 17-24

záložní záchranné čety a byly vyzkoušeny i nejnovější dýchací přístroje Dräger 1924. Také horní policie po katastrofě zavedla v roce 1925 nové předpisy o třaskavých plynech.

Soudobý tisk věnoval této katastrofě velkou pozornost. Stručné vyličení důlního neštěstí bylo vytištěno také v Těšínském kalendáři z roku 1925 v článku „Katastrofální výbuch na dole „Gabriela“ v Karvině“: „Ostravsko-karvinský revír je znám svými častými výbuchy třaskavých plynů. Nejnebezpečnější jsou šachty v Karvině, které oplývají velkým bohatstvím výbušných plynů. V roce 1924 bylo tomu 30 let, kdy na šachtách Larysche-Mönnicha udal se strašný výbuch, který zničil přes 200 lidských životů. O ohromné výbušné síle třaskavých plynů svědčí výbuch udavší se v dubna roku 1924 na jámě „Gabriela“ v Karvině. Nebezpečí výbuchu pozorováno bylo už 12. dubna v 8. sloji jámy „Gabriela“, které potom rostlo řadou nových výbuchů, z nichž jeden vyžádal si za oběť 15 nevinných životů a mnoho raněných. Při jednom z nejprudších výbuchů bylo zdemolováno na povrchu jámy celé okolí, řada domků byla zničena. Těžní patrovní klec přeletěla přes budovu kanceláře a z těžní jámy vyšlehl plamen do výše přes 30m. Těžní věž, vysoká 42m zhroutila se jako hračka a byla rozmetána, budova kanceláře se sřítila a pohřbila rázem šest osob.“

Památkou důlní katastrofy na Dole Gabriela v r. 1924 je hrob a pomník obětem na místním hřbitově v Karvině II. Doly. Rámový hrob je ukončen pylony a nárožními pilíři, na němž je umístěna černá mramorová deska s česko-polským textem: „Památke obětí katastrofy na Dole UNRRA dne 12. dubna 1924 a obětí záchranné práce věnují Ostravskokarvinské doly - nár. podnik“. Před pomníkem se nachází 12 pamětních desek se jmény zahynulých horníků a záchranářů.

Důlním katastrofám neumíme úplně zabránit, přestože povinnosti v dolech jsou přísně dané. Smrtelné úrazy, záplavy, zemětřesení, výbuchy a požáry patří k nejhorším nehodám v dolech. V současnosti si už málokdo vzpomene na toto důlní neštěstí. Pro dnešní generaci tu zůstala už jen vzpomínka v podobě tohoto kamenného památníku. V roce 2000 byla těžba na dole Gabriela ukončena a důl byl uzavřen. Dvojice těžních věží doposud tvoří dominantu u komunikace Ostrava-Karviná.

Technické památky v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, II. díl, Praha 2002

Uhelné hornictví v ostravsko-karvinském revíru, ANAGRAM 2003

Zářický, Aleš: Ve stínu těžních věží, Ostrava 2004

Motýl, Ivan: Gabrielu zničil podzemní výbuch. Mladá fronta Dnes, 27. 6. 2006, r. 12, č. 153

www.hornictvi.info

Klavírové orchestriony ve sbírce Muzea Těšínska

Kateřina Stenclá

V depozitářích Muzea Těšínska jsou uloženy i velmi vzácné klavírové orchestriony, které byly oblíbenými automaty na hudební produkci v restauračních zařízeních za Rakouska-Uherska, především na přelomu 19. a 20. století. Zájem o ně přetrvával až do 20. a 30. let 20. století, kdy byly ještě součástí vybavení řady podniků, v menší míře pak i v 50. letech.

V ojedinělých případech jsme se s nimi mohli v 70. letech 20. století, jak dokládají kusé záznamy uchované v Muzeu Těšínska. V této době orchestriony už dávno nesloužily svému původnímu účelu a byly jen pouhou dekorací interiérů. Důvodem této změny byla především rozsáhlá poškození mechanismů, která nastala během relativně dlouhé doby užívání a nedostatek odborníků, kteří by tyto mechanismy uvedli zpět do původního stavu. Své přinesla i změna vkusu posluchačů. V restauracích a pohostinstvích se k poslechu začaly využívat elektrické gramofony, juboxy a další, moderní, technicky vyspělé, době a zájmům posluchačů odpovídající hrací stroje.

Orchestriony patří svou technickou úrovní k automatofonům, které představují špičku mechanických hudebních nástrojů konce 19. a počátku 20. století. Vývoj nástrojů znamenal neustálý růst množství mechanismů užívaných k provozování hudby. O oblíbenosti těchto nástrojů svědčí i nálezy z Alexandrie pocházející již ze 3. a 2. století př. n. l. Provozování hry je u tohoto typu nástrojů plně mechanizováno a probíhá bez účasti člověka. Technická úroveň nástrojů se výrazně zvýšila až v souvislosti s rozvojem hodinářství v 15. století, které umožnilo provozovat hudbu pomocí přesných mechanismů. Nositelem vlastní hry orchestrionů je hrací válec. Hrací válec plní stejnou funkci jako současná technicky vyspělá záznamová média – je nosičem zvukového záznamu. Výstupky na obvodu válce vykonávají určité mechanické úkony, které se přenášejí jednoduchými táhly na určitou vzdálenost. Umístění většího počtu užších nebo širších kolíčků na válci tak, aby mohla vzniknout určitá melodie a harmonie, je podstatou automatofonických nástrojů. Hrací válec byl zhotovován z mnoha dílů dobře vyschlého dřeva, většinou dubového. Kolíčky byly nejdříve také ze dřeva, posléze z kovu. Automatofony byly kryty skříní, jejichž výroba se léty posunula až na uměleckou úroveň. Stroj se totiž stal význačným prvkem dobového interiéru, především hudebních salónů. Pro tyto

nástroje skládali hudbu skladatelé jako byli například Joseph Haydn, Wolfgang Amadeus Mozart, Edward Grieg, Igor Stravinskij a mnozí další. Zájem o komponování hudby pro tento typ nástrojů byl podnícen tím, že u varhano-vých a klavírových automatofonů byla zavedena pneumatika a tyto nástroje byly postaveny na stejnou úroveň ostatních hudebních nástrojů.

Ke známým výrobcům orchestrionů patřil například v 2. polovině 19. století J. H. Keller v Bernu, vídeňský výrobce J. Deutschmann nebo bratři Mermodové ve Švýcarsku. Velký orchestrion zhotovili v roce 1847 ve Schwarzwaldu bratři Jakub a Jan Blessingovi.

O českých výrobcích orchestrionů se dochovalo jen minimum zpráv. Stavbě těchto nástrojů se věnoval například syn mechanika a vynálezce Josefa Božka František Božek (1811-1886), který kolem poloviny 19. století sestavil orchestrion se dvanácti hracími válci. Ve 2. polovině 19. století byl velmi žádaným pražský výrobce V. Hrubeš. K technicky nejdokonaleji provedeným patřily orchestriony vyráběné bratry

*Klavírový orchestrion značky Dalibor, kolem r. 1905, i. č. H 13 614, restaurátorské práce Ivo Roháč, r. 2007
Foto Ivo Roháč*

*Na snímku je zachycen restaurátor Ivo Roháč a část vnitřního technického vybavení orchestrionu: pianinová polopancéřová baraš se strunovým potahem pro 44 tónů, hřebíčkový hrací válec s kladívkovou mechanikou, dvěma bubínky, trianglem a činely.
Foto René Szotkowski*

Riemerovými v Chrástavě. Výroba orchestrionů v poslední fázi jejich vývoje vedla k co nejvěrnějšímu napodobení hry orchestru. Hlavní důraz byl položen na zvukový efekt, na to, aby orchestrion hrál dostatečně silně a hlučně. Během staletí se měnilo i uplatnění těchto nástrojů ve společnosti. Ve svých počátcích byly spojovány vzhledem k nákladnosti pořízení se zábavou a rozptýlením šlechty, po Velké francouzské revoluci se staly předmětem zájmu měšťanské společnosti. A během 19. století se některé z těchto nástrojů, jako například kolo-
vrátky a flašiny, staly zdrojem obživy těch nejchudších vrstev společnosti.

V průběhu 2. poloviny 20. století se podařilo získat do sbírky Muzea Těšínska tři mimořádně vzácné exempláře orchestrionů. První klavírový orchestrion, v systematické evidenci pod číslem H 13614, je značky „DALIBOR“. Vyrobila jej firma J. Klepetář Praha kolem roku 1905. O orchestrionech z tohoto období se dochovalo velmi málo dokladů, převážně se jedná o reklamní nabídky v dobovém tisku. Je pravděpodobné, že firma J. Klepetář byla spíše menší dílnou, která nástroje skládala z jednotlivých komponentů získaných od jiných dodavatelů. Podstatná část nástroje je tvořena pianovou částí s kladívky doplněnou perkusemi – dvěma bubínky, trianglem a činely. Skříň orchestrionu je postavena z dýhovaných spárovek, v horní části jsou prosklená dvoukřídlá malovaná dvířka. Secesní malba na skle plně odpovídá dobovému vkusu. Ve spodní části skříně je skříňka sloužící k uložení náhradního hřebíčkového válce a také šuplík sloužící k zachycení vhozovaných mincí. Dnes jsou používána kovová kolečka o speciální velikosti a gramáži, která svým účinkem plně nahradí původně užívané mince. Žáda tvoří pianinová polopancéřová baraš se strunovým potahem pro 44 tónů. Na levé části skříně je klikový mechanismus s pohybovým ústrojím, mechanismem pro spouštění mincí s časovým programátorem a ovladačem pro přepínání skladeb. Hřebíčkový válec uvádí pomocí pákového mechanismu do pohybu kladívkovou mechaniku s následnými údery do strun a perkusních nástrojů. Mechanika je jednoduché konstrukce a má závěsné dusítkové tlumení pouze v basové části. Hrací válec zaznamenal osm písniček z přelomu 19. a 20. století, které patřily k nejoblíbenějšímu repertoáru své doby. Orchestrion „DALIBOR“ je v současné době již plně funkční. Během posledních dvou let byl restaurován špičkovým odborníkem na restaurování tohoto typu nástrojů Ivo Roháčem z olomoucké firmy ORGAN SERVICE. Bylo provedeno celkové restaurování povrchu skříně i všech herních částí stroje. Nástroj je uveden do původní podoby jak po stránce vizuální, tak zvukové.

Kromě orchestrionu „DALIBOR“ se ve sbírkách nacházejí ještě dva další nástroje z kategorie tzv. „klavírových orchestrionů“. V evidenci jsou vedeny pod čísly H 15182 a H 13613. Oba nástroje jsou velmi vzácné konstrukce. Jejich tónosled nejde zleva doprava, jak bývá obvyklé, ale zprava doleva. Příčinou jsou konstrukční důvody: diskantová strunná část je vybavena speciálním zařízením, které je napojeno na vzduchový odstředivý regulátor pohybového mechanismu válce. Tento regulátor rychlým otáčením rozkmitává kladívka poslední oktávy, čímž je dosaženo napodobení

zvuku mandolíny. Skříně obou orchestrionů jsou vyrobeny z dýhovaných spárovek a jsou zdobeny stylovou řezbou. V horní části mají dvířka s prosklenou výplní zdobenou malbou. Ve spodní části je skřínka sloužící k uložení náhradního hřebíčkového válce. Zada tvoří polopancéřová baraš se strunovým potahem. Na levé vnitřní straně skříně je klikový mechanismus s pohybovým ústrojím poháněný závažím, dále mechanismus pro spouštění mincí s časovým programátorem a zařízením na přepínání jednotlivých skladeb. Hřebíčky na válci uvádí při jeho otáčení pákovým mechanismem do pohybu kladívkovou mechaniku s následnými údery do strun a perkusních nástrojů. Oba orchestriony jsou si svou konstrukcí podobné. Orchestrion se štítkem na prosklených dvířkách

uvádí výrobce: „První Pražská továrna hudebních nástrojů a orchestrionů – DIEGO FUCHS, PRAHA“. Diego Fuchs byl talentovaným podnikatelem se širokým záběrem podnikatelských aktivit. Hudební nástroj pochází z konce 19. století, dřevěné části jsou v černě mořeném provedení. Nástroj obsahuje dva bubny, činel a triangel i marimbu. Poslední nástroj je pravděpodobně starší datace než předchozí. Je vložen do dřevěné světlé skříně a označen výrobním číslem 495. Na žádné části nástroje není uveden jakýkoliv identifikační znak. Nástroje jsou mistrovským dílem a ukázkou zvukového ideálu klavírových orchestrionů konce 19. a počátku 20. století tuzemské výroby. Jsou unikátní připomínkou dobového vkusu, techniky, umění a životního stylu našich předchůdců.

LITERATURA

Buchner, Alexandr: Hudební automaty, Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění, n. p., Praha 1959, 293 s.
Jüttemann, Herbert: Mechanische Musikinstrumente, Frankfurt 1987, 344 s.

Záznamy chronologické a systematické evidence Muzea Těšínska, H 13614 (P 856/73),
H 15182 (251/75), H 13613 (P 855/73)

Vlastivědný pracovník Jan Turek a Mánesův pomník ve Stříteži

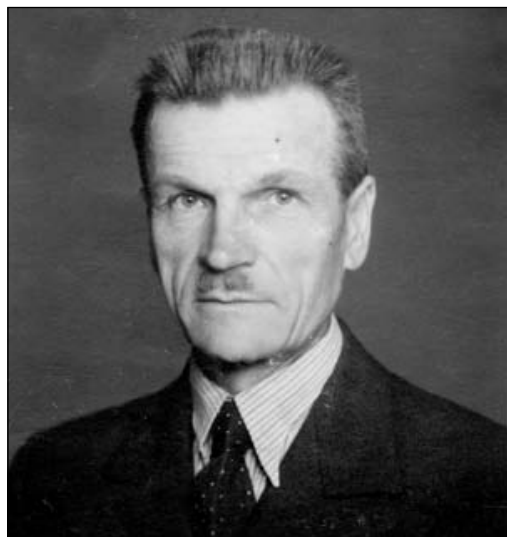
Zdeňka Ovčářiová

60. výročí vzniku Muzea Těšínska je jistě vhodnou příležitostí k zamyšlení nad lidmi, kteří svou obětavou a nezištnou činností podporovali jeho existenci. Jedním z nich byl také můj otec Jan Turek. Čím jsem starší, tím častěji mě provází vděčná vzpomínka na něj. V duchu vidím jeho vysokou, štíhlou postavu, jeho laskavou tvář, hlavu plnou dobrých nápadů a ruce plné práce.

Jan Turek se narodil 11. května 1890 v typickém jihočeském statku ve Volenicích u Strakonice. Prožil těžké dětství, ve dvou letech ztratil matku, přesto vystudoval odbornou zemědělskou školu a stal se hospodářským adjunktem. V první světové válce bojoval zprvu na ruské a pak na italské frontě, kde byl zajat a vstoupil do československých legií. Po skončení války se přihlásil k finanční strážce, aby chránil naši nově vzniklou republiku, a své vzdělání doplnil si odbornými zkouškami. Sloužil v Poštorné u Břeclavi, v Jemnici, Mikulově a v Českém Těšíně. Tady prožil jako velitel finanční stráže v bojové pohotovosti a značném nebezpečí okupaci Těšínska, poté byl převelen do Frýdku-Místku. Po válce se opět vrátil na své původní místo v Českém

Těšíně. Dosáhl hodnosti vrchního inspektora bývalé finanční stráže. Zemřel 5. října 1973.

Kromě svého nelehkého a náročného zaměstnání se můj otec zajímal o výtvarné umění, studoval odbornou literaturu, navštěvoval výstavy a v průběhu let se seznámil a spřátelil s mnohými umělci a znalci umění. Byli to např. Adolf Kašpar, Max Švabinský, Tavík František Šimon,

Jan Turek (vpravo)
při výkladu na výstavě
M. Švabinského, která se
konala v Muzeu Těšínsku
v roce 1958.
Archiv Zdeňky Ovčářové

Pavel Šimon, Jan Konůpek, Alfons Mucha, Cyril Bouda, Jiří Bouda, Rudolf Gajdoš, Vilém Wünsche, Ferdiš Duša, Karel Vávra, Zdeněk Šejnost, František Kretz aj. Také ctil a miloval Mánesovo dílo. Byl rovněž členem Spolku sběratelů a přátel exlibris a Spolku českých bibliofilů. Přispíval do Tomanova „Nového slovníku československých výtvarných umělců“, kde je uveden jako jeden ze spolupracovníků Dr. Prokopa Tomanova. Dal také podnět k zasažení pamětní desky Alfonsu Muchovi na dům v Mikulově, kde umělec dva roky bydlil, a provedl téměř sám všechny organizační práce, které s tím souvisely. Stejným způsobem se přičinil o zasažení pamětní desky Adolfu Kašparovi na domě v Praze na Kampě u Karlova mostu.

Ani v důchodu si můj otec neodpočinul. Právě v tomto životním údobí věnoval své síly tehdejšímu Okresnímu muzeu v Českém Těšíně jako člen vlastivědného kruhu. Tam přednesl iniciativní návrh na vybudování pomníku Josefu Mánesovi ve Stříteži u Českého Těšína, kde malíř v budově lesní správy u svých příbuzných pobýval a studoval způsob života slezských lidí, jejich charakter, jejich kroje i ráz krajiny. Mánesův vztah k Těšínsku byl dán jeho původem. Mánesova matka byla dcerou pražského stolařského mistra Jana Schwiderka, narozeného roku 1753 v Těšíně. Ten v dospělém věku odešel za zaměstnáním do Prahy a tam se oženil. Jedna z jeho dcer se provdala za malíře Antonína Mánesa, otce Josefa Mánesa. Mánesův dědeček Jan Schwiderek ovlivnil Josífkovu dětskou dušičku častým vyprávěním o kráse slezského kraje.

Můj otec Jan Turek upozornil na Mánesův vřelý vztah k našemu kraji a měl v úmyslu

obohatit jej o pomník tohoto vynikajícího umělce. Nadšeně přijal schválení svého návrhu a odvážně se pustil do zdánlivě neuskutečnitelného díla. Nezalekl se ani nemalých překážek finančního, technického nebo politického rázu. Podařilo se mu získat ke spolupráci mimo jiné ing. Osvalda Kišu, zaměstnance Třineckých železáren. Ten zainteresoval o věc vlivné funkcionáře železáren a zorganizoval sbírkovou akci pro získání finančních prostředků. Z původního skromného návrhu se nakonec došlo k názoru, že Mánes si zaslouhuje pomník důstojnější. Můj otec pro něj zajistil značně velký pozemek trojúhelníkového tvaru před budovou lesní správy ve Stříteži. Přičinil se také o to, že akademický sochař Karel Vávra z Ostravy vypracoval návrh pomníku a úpravy jeho okolí zdarma a akademický sochař a medailér Zdeněk Šejnost z Prahy vytvořil návrh portrétní plakety na pomník, rovněž bez nároku na odměnu. Můj otec také písemně poprosil Petra Bezruč o nápis na pomník. Bezruč vytvořil, skromně se vymlouvaje na své stáří a neschopnost, toto krásné čtyřverší:

*„Chodils zde před lety rád,
byl ti těšínský kraj drahý?
Budem tě vždy vzpomínat,
nádherný malíři z Prahy.“*

Otec rovněž vyjednal s podnikem Středomoravský průmysl kamene v Přerově, závod v Řece, provedení kamenosochařských prací. Práce na staveništi provedl sám se získanými spolupracovníky A. Chvátalem a J. Benešem z Českého Těšína. Mánesův pomník

*Paní Kašparová, manželka
malíře A. Kašpara
a Jan Turek při otevření
památníku Adolfa Kašpara
v Lošticích, červen 1969.
Archiv Zdeňky Ovčářové*

i plůtek, uzavírající parčík před ním, byly vytvořeny z godulského pískovce.

K slavnostnímu odhalení pomníku došlo v rámci velkolepé těšínské výstavy 24. července 1955 při příležitosti 135. výročí narození Josefa Mánesa a 10. výročí osvobození Československé republiky. Zároveň byl vydán sborníček „Těšínsko Josefu Mánesovi“. Pro něj Jan Turek napsal úvodní stať, získal některé přispěvatele, např. Františka Kožíka, a provedl výběr Mánesových studií z Těšínska. Byly to stovky hodin, které můj otec rád a s láskou věnoval svému milovanému Mánesovi.

Druhým obdivovaným malířem, jemuž otec jako člen vlastivědného kroužku těšínského muzea věnoval své síly, byl pokračovatel Mánesův a Alšův Adolf Kašpar, nedostižný ilustrátor díla Boženy Němcové, zvláště její Babičky, a také díla Jiráskova, Nerudova, Wintrova a dalších spisovatelů. Kašparovi připravil v muzeu v Českém Těšíně velkou výstavu jeho stěžejních obrazů, ilustrací a grafiky, která obsahovala přes 100 autorových děl a měla neobyčejný úspěch. Podařilo se mu to také proto, že byl za Kašparova života jeho přítelem a Kašparova rodina mu na výstavu zapůjčila značnou část umělcových originálů.

Můj otec zanechal okrasné dílo i ve městě Českém Těšíně. Vyhledal, shromáždil a vkusně instaloval osm bludných balvanů z Těšínska v parku Komenského proti budově polikliniky, aby sloužily k poučení a k potěše oka.

Nacházel také ve vesnicích různé předměty lidového umění, upozorňoval na ně a usiloval o to, aby jimi byly obohaceny muzejní sbírky. Sám rovněž některé věci muzeu daroval.

Jan Turek se dlouhá léta zajímal o vlastivědu Těšínska a o činnost těšínského muzea. Vždy byl ochoten výpomoci mu a měl radost z každého jeho úspěchu. Byl činný až do posledního dechu. Jeho srdečná povaha, skromnost, pracovitost a nezištnost si získaly mnohé přátelé. Na jeho poslední pozemské cestě jej provázela řada lidí a někteří ještě dnes na něj vděčně vzpomínají.

*Pomník Josefa Mánesa
ve Stříteži
Foto Aleš Milerský*

100. výročí narození Pavla Zogaty – slezského gajdoše

Eva Hovorková

V lednu 2007 jsme si připomněli mimořádné jubileum – 100. výročí narození nejvýznamnější osobnosti hudebního a slovesného folklóru na Hrčavě – gajdoše, zpěváka a vypravěče Pavla Zogaty, rodáka z polské Javořinky.

Lidé, kteří Pavla Zogatu znali, na něj vzpomínají jako na velice společenského a zajímavého člověka a výtečného muzikanta. Takto ho znal i Jan Rokyta (redaktor Českého rozhlasu v Ostravě), který o něm říkal: *„Pavel navazoval kontakty velice hravě a já jsem se s ním seznámil velice brzo, protože jsem ho často potkával na různých festivalech. On byl člověk, kterého měli všichni rádi a těšili se na něj, když měl někde přijet. Řekl bych, že možná šedesát procent z toho radostného očekávání bylo to, že bude hrát na gajdy, a těch čtyřicet, že to bude zrovna on, že bude sranda, že bude vyprávět. A samozřejmě v tom hraje roli i to krásné nářečí, kterým se mluví na Hrčavě a které bylo velmi přitažlivé, protože polovička lidí mu nerozuměla, a tím byl pro ně Zogata exotický.“*

Tradice výroby gajd a svérázné hry na tento ojedinělý nástroj v obci Javořinka a na Hrčavě však byla známa již dříve. Jejími předchůdci byli členové rodu Malyjurků, starší příbuzní rodiny Pavla Zogaty – nejstarší Ondřej, který (jak je známo jen z ústního podání) uměl gajdy (dudy) vyrobit. Jeho syn – Jiří Malyjurek (1820 až 1913), byl skvělý muzikant a v okolí uznávaný. Hrál na svatbách a jiných význačnějších společenských událostech v oblasti. Živil se však, stejně jako ostatní obyvatelé horské oblasti, salašnictvím a rolnictvím a v zimě pracoval jako lesní dělník při těžbě dřeva. Na přelomu 19. a 20. století hrávala jeho gajdošská muzika ve složení Jiří Malyjurek gajdy, Jan Malyjurek zv. „Klimasek“ – housle = primáš muziky, v roce 1913 začal hrát také Pavel Krenželok, primáš v pozdější hrčavské muzice Pavla Zogaty.

Ke spojení rodu Malyjurků s rodem Zogatů došlo sňatkem dcery Jiřího Malyjurka s Ondřejem Zogatou (pracoval u nich na salaši). Ondřej Zogata se však ještě dudákem nestal. To jeho syn Jiří, otec později proslulého gajdoše Pavla, ten se už na gajdy hrát naučil. Jenže jako mladý odjel za prací a za penězi do Ameriky. Doma nechal ženu a 6 malých dětí. A protože na Javořince tehdy ještě žil staříček pradědeček, gajdošská tradice nezanikla, ale přenesla se na malého Pavla.

Pavel Zogata se narodil 23. ledna 1907. Měl pět sourozenců, z toho dva bratry a tři sestry. Již v předškolním věku navštěvoval svého pradědečka Jiřího Malyjurka a obdivoval jeho hru na gajdy. Už tehdy v něm začala klíčit láska k lidovým písním a některé z nich si, díky své dobré paměti, hned zapamatoval.

Dětství však neměl šťastné a záhy skončilo. V roce 1913 zemřel jeho pradědeček a v době 1. světové války zahynul v Americe při nehodě na šachtě také Pavlův otec Jiří. V roce 1916 vypukla v Javořince epidemie černých neštovic, která připravila Pavla o maminku, bratra Jana, sestru Hanu a dědečka Ondřeje. Zbývající sourozenci – sirotci – museli nastoupit do služby, aby se uživili. Pavel začal pracovat v hospodě „U Sikory“ na Hrčavě, dostal povoz a koně a dovážel do hospody proviant z Jablunkova a z Čadce. V té době se ale naučil hrát na gajdy a začal gajdovat na svatbách a zábavách. I když v té době měl absolvovat povinnou školní docházku, kvůli časově náročné práci ve službě se objevil ve škole jen několikrát za zimu. V roce 1928 narukoval na vojnu do Bílska a po návratu se oženil a zůstal v Javořince.

Po 2. světové válce r. 1946 dostala rodina Pavla Zogaty domovské právo na Hrčavě, které však nevyužila a rodina se přestěhovala do Jeseníku nad Odrou na velkostatek. Později hospodařili jako deputátníci na velkostatku v Jeseníku. Když po čtyřicátém osmém přišla zemědělská reforma a parcely byly rozparcelovány, obdrželi Zogatovi dobytek z německého konfiskátu a mohli pracovat jako na samostatném hospodářství. V následujícím období dostali dostatek peněz na to, aby si mohli koupit v Bukovci u Jablunkova rolnickou usedlost. Později postavil Pavel Zogata chalupu na samé hranici, na Hrčavě v místě zvaném „Za chroščum“, kde s manželkou hospodařil až do důchodu. Zemřel v Jablunkově 4. června 1985.

Všichni přátelé a odborná veřejnost vzpomenu na jeho „živelná“ vystoupení s typickým pěveckým goralským projevem zpívaný ověnžkový rytmus písní „Kulało še, kulało“, „Dyrdum, dyrdum“, „Za Jabłunkowym“ a mnoha jiných, doprovázených bravurní hrou našeho z nejlepších gajdošů. Zůstává to i pro mne osobně jednou z nejhezčích vzpomínek na dřívější ročníky národopisných slavností Slezské dny v Dolní Lomné, které i Pavel Zogata miloval. Ochotně odpovídal na otázky posluchačů – návštěvníků

*Hrčavská kapela, druhý zleva
gajdoš Pavel Zogata, 1955
Sbírky Muzea Těšínska*

v areálu, kde vždy po skončení svého oficiálního programu volně hrával mezi publikem. Každý obdivoval jeho dudy – „gajdy“ – hlavně jejich mistrovské lité či vyběžené ozdoby na píšťalách.

Co bychom mohli považovat za hlavní charakteristické rysy nástrojové hry? Zogata dokázala navodit u posluchače pocit poslechu až bohaté polyfonní hudby i přesto, že používal pouze jednoduché dvojhlasé gajdy. Rozmanité vedení hlasu, používání dvou až tří vysokých střídavých tónů jako melodických ozdob (prokládal jimi melodii písně), využívání různých doprovodných melodických tónů, atd. Samostatně je třeba uvést gajdošovo svérázné nepravidelné rytmičování nářevů písní, což bylo mimo jiné úzce provázáno se zvláštní rytmickou strukturou hrčavských ověňžoků.

Herním stylem Pavla Zogaty byl ovlivněn také jeho typický goralský zpěvní přednes. Ten byl založen na využití prsního tónu a přirozeného hlasu. Tvořil tón v krku, nepomáhal si resonancí a musel proto křičet. Tímto způsobem pak dosáhl značných výšek – byl schopen dosáhnout až na tón cis – což přímo také souviselo s laděním gajd. Tato základní specifika goralského zpěvu samozřejmě jako výrazná pěvecká osobnost doplňoval Pavel Zogata ve svém podání o individuální interpretační rysy, zejména o bohatou ornamentiku ovlivněnou zdobením nářevů při hře na přední píšťalu gajd, různá glisanda, přírazy, střídavé

a průchodné tóny, jimiž obohacoval melodickou i rytmickou linku písní.

Zogatova hra na gajdy i zpěv, tak, jak jsme je zde popsali, žily v období mezi válkami v osamocení v okolí roubených chalup jeho rodiště. To vše se ale mělo změnit. Začátkem padesátých let objevil Pavla Zogatu pro širší veřejnost Ivo Stolařík a jeho umění se stalo v následujících desetiletích známým v celé republice i daleko za hranicemi naší vlasti. Přeneslo se do měst a na pódia velkých i menších folklórních festivalů a z gajdoše samotáře se stal veřejně vystupující umělec. Jeho umění bylo zdokumentováno pro další generace natočením zvukových záznamů v Československém rozhlasu Ostrava díky dlouhodobé spolupráci s Janem Rokytou, která započala v polovině padesátých let 20. století a také bylo natočeno několik záznamů Českou televizí Ostrava.

Výrobě dud i hře na dudy se naučil syn Vladislav Zogata (nar. 1931), dlouholetý člen folklórního souboru Javorový v Třinci. Právě zde založil svou gajdošskou muziku s primášem Edou Turoněm (dnes již zesnulým) a kontrášem Alešem Adamíkem.

Tradici svého dědečka udržuje vnuk Jiří Zogata (nar. 1960), hudebník a pedagog, vystudoval hru na housle na konzervatoři v Ostravě. Působí jako pedagog na Jablunkovsku v základních uměleckých školách. Vyučuje také 3 žáky hře na gajdy a zapojuje je do vystoupení gajdošské muziky Javorového.

LITERATURA

Mgr. Petr Kuřil, Gajdošský rod Zogatů. In: Číp, Pavel – Klapka, F. Rudolf „Dudy v Čechách, na Moravě a ve Slezsku“. Hudební nakladatelství Salve Regina Brno 2006, s. 105 – 110

Mgr. Petr Kuřil, Gajdošský rod Zogatů - Pavel Zogata I. - V. In: GAJDY.cz – folklórní občasník nejen o gajdách a dudách

Výstavba Archeoparku pokračuje

Zbyšek Ondřeka

Archeopark v Chotěbuzi-Podoboře se pomalu ale jistě stává nejsledovanější pobočkou Muzea Těšínska. V roce 2006 jej navštívilo bezmála 15 tisíc platících návštěvníků a obdobně tomu bylo i v roce 2007. V některých dnech, zvláště, když jsou běžné prohlídky doplněny vystoupeními havířovské skupiny TIZON s ukázkami ze života starých Slovanů, jej navštíví i několik stovek lidí. Dokonce byly zorganizovány i první noční prohlídky hradiště za umělého osvětlení.

na prvním předhradí. Muzeum Těšínska zadalo podle svých požadavků vypracování projektu firmě JEARING z Petřvaldu u Karviné. Technickým dozorem byl pověřen RNDr. Česlav Valošek, který byl u obou předchozích etap výstavby Archeoparku. Intenzivně jsme začali hledat zdroje financování stavby, protože s ní rozpočet původně nepočítal. Potřebnou účelovou dotaci na investici v celkové výši 1,5 mil. Kč z prostředků státního rozpočtu nakonec pro-

*Nová recepce,
pohled z cesty, 2007
Foto Zbyšek Ondřeka*

V loňském roce jsme se rozhodli doplnit původní plány Archeoparku o novou recepci – vstupní objekt, v němž by průvodci našli potřebné prostory pro prodej vstupenek, suvenýrů, map a pohlednic, uložení pomůcek a nářadí archeologů a sociální zařízení. Zvýšený počet návštěvníků klade zvýšené nároky na organizaci provozu i na práci průvodců.

Přípravy na výstavbu recepce byly zahájeny na jaře roku 2006. Původní ideové záměry a studie s ní nepočítaly, ale život ukázal, že bez ní se nová pobočka muzea neobejde. Nejprve byl vypracován návrh stavebního řešení objektu recepce. Chtěli jsme, aby se jednalo o dřevěnou stavbu, která bude co nejvíce ladit s dřevěnými stavbami hradiště, a zároveň bude splňovat všechny potřebné technické parametry. Kromě vlastního objektu recepce jsme se rozhodli vybudovat s předstihem i jímku pro odvod splaškových vod z budoucího didaktického a informačního střediska, které vznikne

sadil poslanec parlamentu ČR Ing. Karel Sehoř z Frýdku-Místku. Zbylou část na vybavení a úpravu okolí recepce ve výši okolo 0,25 mil. Kč uhradilo muzeum z vlastních zdrojů. Následně bylo provedeno výběrové řízení na dodavatele stavby, nejlepší nabídku předložila firma Beskydská stavební, a.s. Třinec (která také realizovala druhou etapu výstavby Archeoparku). Přes četná zdržení, se nakonec podařilo objekt na začátku září 2007 dostavět, vybavit zařizovacími předměty, připojit na vodovodní a elektrickou síť a zkolaudovat.

V současné době je přímo v Archeoparku sezónně zaměstnáno šest průvodců celoročně pak ještě k tomu 1 údržbář a 1 programový pracovník. Počty pracovních míst muzeu ukládají podmínky, k nimž se zavázalo při předkládání žádosti o dotaci z grantů EU. Trvalou udržitelnost projektu a tedy i počty zaměstnaných lidí, musí muzeum prokázat ještě po dalších pět let. Náklady na každoroční provoz Archeoparku

(úklid, odstraňování náletových dřevin, sekání trávy, chemické ošetření všech dřevěných staveb a jejich impregnace, průběžná údržba atd.), tisk letáků, pozvánek, vstupenek, zajištění programových vystoupení apod., na mzdy uvedených zaměstnanců a odvody přesahují 1,25 mil. Kč. Provozní náklady samozřejmě nezahrnují náklady na investice. Zajištění každoročního systematického archeologického průzkumu představuje pro muzeum náklady dalších cca 0,25 mil. Kč. Příjmy z prodeje vstupného za celou sezónu činí necelých 0,5 mil. Kč.

Dosavadní výstavba Archeoparku ve dvou etapách si vyžádala investiční náklady cca 20 mil. Kč. Podílely se na nich evropské fondy z necelé poloviny, státní rozpočet ČR a rozpočet zřizovatele našeho muzea – Moravskoslezského kraje. Dá se říci, že Archeopark naše muzeum postavilo samo, bez cizí pomoci. Do života byl uveden dobře fungující systém objednávek prohlídek a provozu. Již připravené studie a podklady pro podání další žádosti o poskyt-

nutí investiční dotace z evropských fondů byly na základě rozhodnutí kraje před rokem předány muzeem krajskému úřadu. Výstavbu třetí etapy Archeoparku (jedná se zejména o repliky fortifikací na prvním předhradí, kultovního objektu, vybudování nové příjezdové komunikace a parkoviště, přeložek inženýrských sítí a zejména o výstavbu didaktického a informačního střediska s celkovými náklady cca 52 mil. Kč) již nebude zajišťovat muzeum jako příspěvková organizace kraje vlastními silami. Od loňského roku ji intenzivně zajišťují kolegové z krajského úřadu, pro tento účel byl jmenován realizační tým v čele s manažerkou projektu, v něm mají Muzeum Těšínska a Archeologický ústav AVČR Brno po jednom zástupci. Věřme, že tým bude alespoň stejně tak úspěšný jako jeho předchůdci, pomyslný štafetový kolík doputuje do cíle a Archeopark, jako významná investice jak z hlediska kulturně-historického, tak z hlediska rozvoje cestovního ruchu v kraji, bude co nejdříve dostavěn.

Nová publikace o Bystřici nad Olší

Recenze

Radim Jež

Na sklonku minulého roku vyšla tiskem monografie o obci Bystřici nad Olší. Její autor, Karel Gaura (*1911–†1998), byl dlouholetým členem redakční rady časopisu Těšínsko, nadšeným regionálním kulturním pracovníkem a badatelem, jenž svůj výzkum z velké části soustředil na oblast svého rodiště – Bystřici.¹ Text práce měl Gaura připraven k vydání již na počátku 90. let minulého století, ale místním zastupitelstvem zřízená komise do podoby publikace výrazně zasahovala a nebyla schopna se dohodnout na jakékoli formě. Po autorově smrti zůstalo zpracování dějin Bystřice pouze v rukopise a knižní verze byla v nedohlednu; až do doby nedávno minulé, kdy se tohoto textu chopila bývalá nejvyšší představitelka obce Anna Konderlová, která jej připravila do tisku a také doplnila o nejnovější události z obecního dění. Editorka se velkou měrou zasloužila o finální podobu publikace, jež je vydána ve velmi zdařilé grafické podobě na křídovém papíru čítající 279 stran. Text je doplněn více než 130 černobílými fotografiemi a téměř stejným počtem obrazových příloh barevných s několika mapami. Karel Gaura své pasáže rozdělil do chronologicky členěných kapitol, ve kterých

sleduje hospodářský, sociální a kulturní život v obci. Na základě detailního studia archivních materiálů (zejména urbářů, pozemkových knih

a matrik) přináší cenné informace statistického rázu, kteréžto zpracoval do přehledných tabulek a jmenných seznamů. Podobně postupovala i Anna Konderlová, jež do příloh připojila údaje z posledního sčítání obyvatelstva (r. 2001), přehled výrazných kulturních osobností spjatých s Bystřicí a jak již bylo poznamenáno také vývoj obce v letech 1990-2006. V rozsáhlých přílohách lze najít i např. přepis z urbáře těšínské komory z roku 1692, překlad opisu nejstarší zmínky o Bystřici (s drobnými nepřesnostmi) či mnohé údaje o občanech z let válečných, které doplnil Mečislav Borák, jenž je i autorem několika stránkového příběhu o místních vraždách gestapa. Gaurův text do roku 1918 doplnil o mnohé informace také Rudolf Žáček. Neschází ani shrnutí v polštině, němčině a angličtině.

Velice kvalitní monografii s reprezentativní vizáží ale chybí několik podstatných součástí, které by, byť literatuře určené širší čtenářské obci, neměly scházet.² Jde zejména o absenci poznámkového aparátu a úplného seznamu literatury. Karel Gaura přinesl čtivou formou velmi mnoho zajímavého materiálu, nad kterým strávil ne jeden volný den či přesněji řečeno veškerý čas

mimo svou pedagogickou činnost, a proto překvapí, že nemyslel na budoucí generace (nejen historiků) a nepřipojil k textu alespoň ve zkrácené formě citace archivních pramenů a důležitější literatury k dané problematice. Zpětné dohledání, ověření a možné upřesnění tím bude opět výrazně zkomplikováno. Další z nedostatků lze nalézt u jinak kvalitních reprodukcí fotografií pocházejících většinou od místního rodáka Karla Kalety (*1906-†1998), u nichž schází datace, která by přesněji dokumentovala stav zachycený v době vzniku snímku.

I přes tyto drobné výtky nezbyváá než konstatovat, že jde o práci velice zdařilou, jak po stránce obsahové, tak formální a jistě se zařadí mezi kvalitnější publikace věnující se regionálním dějinám v oblastech bývalého Těšínského knížectví.

Gaura, Karel: Bystřice nad Olší – Bystrzyca nad Olzą. Od minulosti k přítomnosti jedné z největších obcí na Těšínsku. K vydání připravila a text doplnila Anna Konderlová. Bystřice 2007. 279 s. (131 černobílých a 141 barevných fotografií v textu + mapy). ISBN nepřiděleno.

POZNÁMKY

1 Více informací viz Prokop, Radim: K úmrtí známého historika a významné kulturní osobnosti Těšínska Karla Gaury. Těšínsko 42, 1999, č. 2, s. 31 – 32 a též: Gaura, Karel. In: Dokoupil, L. (ed.): Biografický slovník Slezska a severní Moravy. Nová řada 2 (14). Ostrava 2001, s. 37 – 38, zde uvedena výběrová bibliografie.

2 Nejnověji tato problematika shrnuta ve studii Papajík, David: Problémy re-

gionální historiografie v České republice po roce 1989. In: Spyra, J. (ed.): Kronikarz a historyk. Atuty i słabości regionalnej historiografii. Materiały z konferencji naukowej Cieszyń 20-21 września 2007. Cieszyń 2007, s. 79 – 98 (elektronická publikace dostupná na adrese <http://www.kc-cieszyn.pl/bt/jpg/e-book.pdf>).

Muzeum Těšínska v roce 2007

Výroční zpráva

Třikrát po sobě, v letech 2004, 2005 a 2006, měli pravidelní čtenáři časopisu „Těšínsko“ možnost přečíst si zvláštní barevnou přílohu, tzv. výroční zprávu o činnosti Muzea Těšínska, doplněnou fotografiemi a přehledem realizovaných výstav. Čtenáři byl tento počín hodnocen velmi kladně, dříve takovouto zevrubnou informaci nedostávali. Rádi bychom v této tradici pokračovali. Po dohodě s redakční radou „Těšínska“ jsme se proto rozhodli v dalších letech přílohu uveřejňovat přímo na stránkách našeho časopisu. Jednak dojde k finanční úspoře, jednak k lepší dokumentaci – zvláštní dvojlist se přece jen občas ztratí... Pravidelní čtenáři „Těšínska“ výroční zprávu najdou vždy v prvním čísle následujícího ročníku a oproti předchozím třem ročníkům bude doplněna vět-

ším množstvím statistických údajů včetně těch o hospodaření muzea v uplynulém roce.

1. Muzeum Těšínska pracovalo i v roce 2007 jako příspěvková organizace, zřizovaná Moravskoslezským krajem. Jeho územní působnost je dána zřizovací listinou a představuje celé území historického Těšínského Slezska, zejména území bývalých okresů Karviná a Český Těšín resp. Frýdek-Místek. Právní forma příspěvkové organizace dává muzeu poměrně velkou autonomii především v odborných záležitostech – výzkumu, vědecké, publikační, vzdělávací i výstavní činnosti. Na přelomu let 2006-2007 došlo ke zrušení původního samostatného odboru kultury a památkové péče krajského úřadu, pod který do té doby muzeum spadalo.

Zbyšek Ondřeka

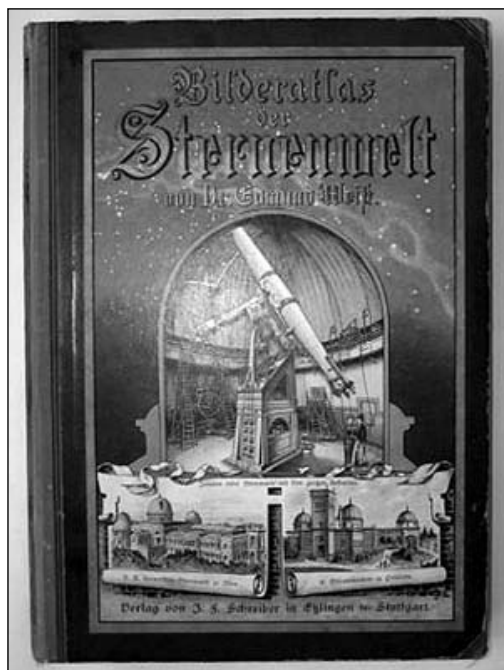
V současné době je muzeum řízeno v rámci odboru regionálního a ekonomického rozvoje krajského úřadu a roční zkušenosti se spoluprací se zaměstnanci tohoto odboru jsou veskrze kladné. Velký význam odbor klade na předávání poznatků z práce muzea nejširší veřejnosti a s tím spojenou propagaci regionu a kraje, na propojení muzejních aktivit s aktivitami v oblasti turistiky a cestovního ruchu. Také v roce 2007 pracovalo Muzeum Těšínska z pověření Ministerstva kultury ČR jako tzv. pověřené pracoviště pro péči o tradiční lidovou kulturu. Muzeum je členem AMG ČR, ICOM a Českého svazu muzeí v přírodě.

2. Nejprve k odborným aktivitám muzea.

K prioritám v dlouhodobé vědecko-výzkumné činnosti náleží

- a) výzkum a dokumentace soužití národností v prostoru Těšínského Slezska
- b) dokumentace politických a státoprávních změn, zejména ve 20. století
- c) dokumentace tradiční lidové kultury v prostoru Těšínského Slezska
- d) archeologický výzkum bikulturního hradiska v Chotěbuzi-Podoboře a záchranný archeologický výzkum
- e) dokumentace krajinných změn, zejména v souvislosti s výstavbou velkoplošných a liniových staveb a průmyslovou a důlní činností
- f) studium fortifikačních systémů těšínského knížectví, tzv. jablunkovských šancí
- g) konzervace a restaurování sbírkového fondu
- h) podpora rozvoje turistiky a cestovního ruchu v regionu Těšínských Beskyd
- i) předávání získaných vědomostí a poznatků prostřednictvím různých forem výchovně vzdělávacích aktivit pro veřejnost
- j) výstavní, vzdělávací a výchovná činnost
- k) ediční činnost – zejména vydávání časopisu „Těšínsko“

Realizace dlouhodobých úkolů se v roce 2007 projevila v konkrétní podobě v realizaci dílčích dokumentačních a výzkumných úkolů, sběru dat, přípravy pro výstavní a přednáškovou činnost apod. a to na následující témata: život zrakově postižených spoluobčanů, rozvoj turistiky na Těšínsku, výroba ohýbaného nábytku na Těšínsku, záchrana šlechtických sídel na Těšínsku, vojenství na Těšínsku, zvláště ve 20. století, protifašistický a protikomunistický odboj na Těšínsku ve 20. století, historie tiskařství na Těšínsku a osobnost Fabiana Beinhauera, zdravotnictví a lékárenství na Těšínsku, historie a rozvoj motorismu na Těšínsku, zvláště v mezi-

Nový přírůstek do knihovny,
astronomický atlas
„Bilderatlas der Sternwelt“,
i. č. K400

Neposkvrněná Panna Maria,
polychromovaná dřevořezba,
konec 18. století, i.č. H 9240,
restaurována
Romana Balcarová, r. 2007
Foto Jiřina Pavlíková

válečném období, výroba tradičních těšínských stříbrných krojových šperků, dokumentace lidových řemesel na Těšínsku – řezbářství, současná polská literatura na českém Těšínsku a prolínání české a polské literární tvorby, dokumentace kapliček, křížů a božích muk na Těšínsku, z přírodovědných témat uvedme zejména dokumentaci krajinných změn – sídelních a komunikačních struktur, konkrétně výstavbu továrny automobilky Hyundai v Nošovicích a rychlostní komunikace Český Těšín-Frýdek-Místek, a dále např. výskyt a ochrana velkých šelem

Nový přírůstek do knihovny,
Cithara sanctorum, 1696,
Levoča, i. č. K3737

v Beskydech, výskyt a ochrana mizejících druhů
rostlin v Beskydech,

3. Návštěvnost a výstavní činnost – celkem MT v roce 2007 navštívilo 36 479 platících návštěvníků, (z toho např. 53 přednášek vyslechlo 1 584 platících posluchačů). Neplatících evidovaných návštěvníků bylo 7 034, celková návštěvnost tedy činí 42 140 osob, z toho mládež představuje 25 009 osob. Např. rodinné vstupné využilo 4 993 rodin. Nejvíce byl navští-

ven Archeopark v Chotěbuzi-Podoboře, který v roce 2007 (ale jen za 6 měsíců letního provozu) navštívilo 17 348 platících návštěvníků, z toho 10 145 dětí a studentů. Hlavní **cílovou skupinou** pro naše výchovně-vzdělávací aktivity je mládež, zejména studenti středních škol. Cílem veškeré vzdělávací a výchovné činnosti je budování kladného vztahu mládeže i dospělých k regionu Těšínského Slezska, výchova k vlastenectví. Na realizaci celkem 26 výstav a expozic bylo v roce 2007 vydáno z rozpočtu

„Muzejní odborník“ program
pro děti ve výstavní síni
v Orlové-Lutyni, který se
konal k Mezinárodnímu dni
muzeí 18. 5. 2007.

Foto Petra Ševečková

muzea celkem 476 tis. Kč. Na nájemné, v tom i na výstavní síně MT v Havířově, Jablunkově a Orlové, bylo vydáno v roce 2007 celkem 653 tis. Kč. Nutno podotknout, že po přestěhování VS a knihovny v Českém Těšíně na přelomu let 2006 a 2007 došlo k výrazné úspoře nákladů na nájmy. V budoucnu budeme usilovat o další snižování nákladů na nájemné a získání vlastních výstavních prostor.

4. Sbírkotvorná činnost patří k hlavním pilířům muzejních aktivit. Počet evidovaných sbírkových předmětů zapsaných v CES (centrální evidenci sbírek) ke konci roku 2007 činil 202 207 ks. Muzeum získalo celou řadu nových sbírkových předmětů, a to zčásti darem, zčásti nákupem – přírůstky činily celkem 1 836 ks. Z toho nákupem s celkovými náklady 330 tis. Kč bylo získáno 1 284 ks. Bylo zrestaurováno a konzervováno 1 621 ks sbírkových předmětů. Na restaurování sbírek bylo vydáno celkem 470 tis. Kč. Muzeum uskutečnilo celkem dvě pravidelná zasedání sbírkové komise (komise jako poradní orgán ředitele muzea je složena z odborníků, kteří nejsou zaměstnanci muzea).

5. Ediční a publikační činnost představoval i v roce 2007 především vlastivědný časopis „*Těšínsko*“ – vydána a distribuována byla celkem 4 čísla v nákladu 400 ks a jedno zvláštní číslo, které bylo vydáno v nákladu 800 ks. V roce 2007 uběhlo 50 let od vydání prvního čísla časopisu „*Těšínsko*“ a proto byla ve všech číslech ročníku 2007 vydána série hodnotících článků a podařilo se připravit a vydat také mimořádné 5. číslo. Toto zvláštní páte číslo je jakýmsi ohlédnutím za dosavadními 50. ročníky časopisu, obsahuje i soubor několika základních dat o Těšínském Slezsku, řadu doprovodných fotografií i schematickou mapu. Předplatitelé časopisu je obdrželi zdarma, počítáme i s dlouhodobějším prodejem v síti našich poboček. Na tisk zvláštního čísla časopisu získalo MT dotaci od zřizovatele ve výši 22 tis. Kč. Mimořádně významným počinem bylo vydání „*Bibliografie časopisu Těšínsko 1957-2006*“, vydání bylo dotováno zřizovatelem celkovou částkou 70 tis. Kč. Regionální informační centrum připravilo v rámci tzv. „Jednotného komunikačního stylu MSK“ brožuru „*Muzeum Těšínska*“ věnovanou všem pobočkám MT a doplněnou trhacími mapami Těšínského Slezska. Náklady byly kryty rovněž z grantu zřizovatele a to ve výši 192 tis. Kč. Dále bylo vydáno celkem 34 letáků a pozvánek k realizovaným výstavám. Právě dlouhodobě vysoká kvalita tisku a grafické úrovně pozvánek a letáček je jedním z důvodů, proč je tato

část činnosti muzea vnímána veřejností velmi pozitivně. Většinu z pozvánek a letáček (grafické zpracování) připravovalo ostravské studio UPGRADE.

6. Personální zajištění – v roce 2007 pracovalo v MT 52 stálých zaměstnanců, z toho tzv. odborných (oddělení muzejních činností a oddělení komunikace s veřejností vč. knihovny a vedoucích oddělení) bylo 35, ostatních (provozní ekonomické oddělení vč. vedoucí oddělení) 17. V průběhu roku bylo oddělení muzejních činností posíleno o 1 odborného zaměstnance – etnologa a za absentujícího přírodovědce - ekologa byl vybrán náhradník, který nastoupil začátkem roku 2008. **Oddělení muzejních činností** bylo v roce 2007 tvořeno následujícími profesemi: archeolog (1), historik (4, vč. vedoucí oddělení), etnograf (2), etnolog-sociolog (1), historik umění (1), přírodovědec-botanik (1), dokumentátor (2). **Oddělení komunikace s veřejností** je tvořeno převážně kustody ve výstavních síních a průvodci

V rámci plnění projektu Ministerstva kultury ČR v roce 2007 s názvem „Dokumentace tradičních lidových řemesel na Těšínsku – 1. část – Řezbářství“ – zakoupilo Muzeum Těšínska do sbírkových fondů lidové plastiky práci řezbáře z Jablunkova Otmaru Kantora. Jedná se o betlém špalkový – „klátový“. Betlém byl zapsán pod přírůstkovým číslem P 1273/2007.

*Renesanční truhla, ořechové dřevo, 17. století, P 686/95, restaurátorské práce
Jaroslav Jakubek, r. 2007*

Nový přírůstek ve sbírkách lidových plastik Muzea Těšínska v roce 2007. Nástěnný betlém Jiřího Obluka, i. č. H38010. Foto Jiřina Pavlíková

v Archeoparku. Odborně byla zajištěna činnost knihovny „Silesia“ – knihovnicemi (2), a akce pro veřejnost – muzejním pedagogem (1). Činnost informačního centra byla zajištěna 3 stálými zaměstnanci. **Celkem pracovalo** v MT 20 zaměstnanců s úplným vysokoškolským vzděláním, 2 s vyšším odborným, 20 s úplným středním s maturitou, 8 bylo vyučených a 2 se základním vzděláním. Průměrný plat u odborných zaměstnanců činil v roce 2007 18 844 Kč, u ostatních

13 848 Kč, celkem 15 740 Kč. Celkový objem prostředků na platy činil 10 641 327 Kč, z toho na platy odborných zaměstnanců 7 857 798 Kč, na platy provozně-ekonomických zaměstnanců 2 783 529 Kč. **Výběru zaměstnanců** a personálním záležitostem věnuje MT mimořádnou pozornost s ohledem na skutečnost, že zejména kustodi a průvodci vytvářejí svým chováním a znalostmi image organizace u veřejnosti. Každé místo je obsazováno na základě výběrového řízení. Kromě stálých zaměstnanců mělo muzeum uzavřeno smlouvy o externí spolupráci s celou řadou dalších, zejména se jednalo o odborníky, ale také např. o některé průvodce, brigádníky a zejména o studenty archeologie, vykonávající v létě odborné práce v rámci systematického archeologického průzkumu hradiska v Chotěbuzi-Podoborě (náklady na výzkum v roce 2007 představovaly 178 tis. Kč).

7. Prostorové zajištění – v roce 2007 bylo dokončeno stěhování a vybavování budovy ředitelství muzea na Pražské ulici 14/3 v Českém Těšíně. Dlouhodobým cílem muzea zůstává návrat do historického sídla muzea na Hlavní třídě 13-15, které je uzavřeno z důvodu přerušené celkové rekonstrukce. V roce 2005 byla okresnímu soudu v Karvině podána žaloba MSK s cílem ustanovení opatrovníka za neidentifikované spoluvlastníky objektu Hlavní 15 (cca 33% vlastnictví). Do rozhodnutí soudu se nemůže MT ucházet o dotace z grantů EU ani ze státního rozpočtu resp. rozpočtu kraje na dokončení plánované rekonstrukce. V současné době v objektu na Hlavní 15 sídlí pouze Regionální informační centrum při MT. V objektu na Pražské 14/3 sídlí vedení muzea, odborná pracoviště, knihovna a v současné době je dokončována příprava dočasné výstavní síně, věnované Těšínskému Slezsku a městu Českému Těšínu. **Výstavní síně a objekty MT v roce 2007:** VS Havířov (Musaion, pronájem), Kotulova dřevěnka Havířov, Památník životické

tragédie Havířov, VS Karviná, VS Jablunkov (pronájem), VS Orlová (pronájem), Technické muzeum Petřvald, Archeopark Chotěbuz-Podobora, Depozitáře Horní Suchá, Depozitáře Český Těšín (opravárenský závod - pronájem), Regionální informační centrum Český Těšín, Depozitáře a garáže Český Těšín (Hlavní 13-15), ředitelství MT a VS Český Těšín (Pražská). Muzeum podobně jako jiné organizace čelí stálému zvyšování cen energií – pro srovnání – jen za energie ve všech budovách v roce 2007 bylo vydáno celkem 1 161 tis. Kč. Na uvedených objektech byla provedena také celá řada údržbářských prací a oprav, z nich nejvýznamnější byla zřejmě oprava střechy na Kotulově dřevěnce s celkovými náklady 357 tis. Kč. Předepsané každoroční chemické ošetření dřevěných staveb Archeoparku v Chotěbuzi – Podoborě představovalo náklady ve výši 163 tis. Kč.

8. Ekonomické zajištění chodu muzea představoval z podstatné části příspěvek od zřizovatele – MSK – který činil celkem 23 130 tis. Kč. Celkové náklady představovaly 26 769 tis. Kč, výnosy 26 981 tis. Kč. Hospodaření příspěvkové organizace za rok 2007 skončilo kladným hospodářským výsledkem ve výši 212 tis. Kč. Příjmy ze vstupného činily 830 tis. Kč, ostatní příjmy celkem 2 003 tis. Kč. Největší výnosy z tzv. doplňkové činnosti v souladu se zřizovací listinou představoval prodej vstupenek na kulturní akce v regionu (850 tis. Kč), kopírování (209 tis. Kč) a prodej zboží (291 tis. Kč). Účelová dotace MK ČR na činnosti pověřeného regionálního pracoviště pro lidovou kulturu činila 187 tis. Kč.

Dotace od obcí, které muzeum získalo většinou prostřednictvím grantů nebyly velké – Český Těšín 50 tis. Kč, Havířov 30 tis. Kč, Karviná 14 tis. Kč, Jablunkov 8,7 tis. Kč, Orlová 4 tis. Kč. Ukazuje se, že radnice těšínských obcí, kde muzeum působí, je sice vesměs vnímají velmi pozitivně, méně však již jsou ochotny diskutovat o krytí alespoň částí nákladů na jednotlivé výstavy a expozice výstavních síní, o příspěvcích na provoz ani nemluvě. Minimální spoluúčast měst na krytí nákladů na chod krajských muzeí a galerií a jejich výstavních síní a expozic (ale například i na chod regionálního informačního centra) je dlouhodobě jedním z velmi diskutovaných témat nejen u Muzea Těšínska a do budoucna si zřejmě vyžádá systémové řešení.

9. Největší investicí MT v uplynulém roce byla realizována výstavba recepce (obslužného objektu) u Archeoparku v Chotěbuzi-Podoborě vč. přípravy kanalizace pro budoucí objekt na předhradí. Celkové investiční náklady získaných z prostředků státního rozpočtu prostřednictvím účelové dotace MK ČR představovaly 1 500 tis. Kč. Jedná se o peníze, které muzeum získalo díky iniciativě poslance Sněmovny Parlamentu ČR Karla Sehoře z Frýdku-Místku. Recepce je vybavena zázemím pro průvodce, pokladnou, toaletami a jistě přispěje ke zkulturnění prostředí pro návštěvníky. Výstavba Archeoparku ale nekončí a po etapách pokračuje dále - je jednou z hlavních priorit Muzea Těšínska. V současné době pokračujeme přípravami projektu k výstavbě replik staveb na prvním předhradí a především vzdělávacího a informačního cen-

„Medvědí rekord“ – doprovodná akce k výstavě „Medvědi“.
Ve spolupráci s Agenturou Dobrý den z Pelhřimova, v rámci městské slavnosti „Jackové dětem“ byl dne 1. 6. 2007 vytvořen „medvědí rekord“, který byl zapsán do České knihy rekordů. V Městském lesíku v Jablunkově bylo shromážděno 1 052 medvědů.
Foto Jiří Badura

Vyhlášení vítězů výtvarné soutěže „O nejhezčí pohlednici města Orlové“, která probíhala od června do listopadu 2007.

Foto Petra Ševečkové

tra tamtéž. Realizátorem těchto prací je rožnovské studio Kyšák a Mátl, organizačně přípravu všech dokumentů pro výstavbu v souladu s usnesením zastupitelstva kraje zajišťuje odbor investic krajského úřadu, muzeum má svého zástupce v realizačním týmu. Práce nespočívají jen v přípravě projektu a jednání se stavebním a dalšími úřady – měly by vyvrcholit především získáním dotace z evropských fondů na tuto etapu výstavby Archeoparku, jehož předpokladem je úspěšné zpracování a podání přihlášky v roce 2008. Celkové náklady na tuto etapu výstavby jsou vyčísleny na 52 mil. Kč. Protože projekt Archeoparku má zelenou a dlouhodobou podporu i u krajských zastupitelů a radních,

předpokládáme, že stavět začneme po provedení nezbytného archeologického průzkumu co nejdříve – v roce 2010 by mělo být předhradí vč. informačního centra zpřístupněno veřejnosti.

10. Spolupráce muzea s ostatními partnery potvrdila dlouhodobý trend vytváření partnerských vztahů s podobnými organizacemi jak u nás (např. Valašské muzeum v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm, Slezské zemské muzeum v Opavě) tak v zahraničí (Muzeum Śląska Cieszyńskiego v polském Těšíně). Spolupráce se odráží zejména v odborné rovině celou řadou konzultací, pracovních setkání a návštěv, které vyúsťují do podoby odborných publikací, přednášek a dalších aktivit.

Doprovodná akce „Jak se na motorce začíná“ k výstavě „Motocykl malý – velký“, která byla pořádána 14. 9. 2007 ve spolupráci s Magistrátem Karviná a Dopravním inspektorátem OŘ PČR Karviná. Program měl velký úspěch, zúčastnilo se ho 862 návštěvníků.

Muzeum Těšínska, výstavní síň Karviná-Fryštát ve spolupráci se statutárním městem Karviná, odborem dopravy a odborem školství a kultury MMK a Dopravním inspektorátem OŘ PČR Karviná pořádá v rámci dopravní výchovy celodenní akci pro mládež a rodiče s dětmi

JAK SE NA MOTORCE ZAČÍNÁ

Tato akce je zaměřena na bezpečnost a prevenci zranění v městském silničním provozu, je doprovodným programem k výstavě

MOTOCYKL VELKÝ - MALÝ, KAŽDÝ V SOBĚ NĚCO TAJÍ

Program 14.9.2007

Výstavní síň Muzea Těšínska v Karvině
 Program pro starší žáky ZŠ (8.00 - 12.00 hod.)
 - přednášky na téma "Jak se na motorce začíná"
 - prezentace motocyklů, závodníků, filmy
 - soutěže pro žáky základních škol
 Skupiny je nutno předem objednat:
 tel.: 596 311 425

Dětské dopravní hřiště Karviná-Fryštát
 Program pro veřejnost (13.00 - 17.00 hod.)
 - bezplatné projíždky dětí s rodiči na minibicích
 - setkání s motorkáři klubu NO LIMIT 299
 - soutěže, prohlídka motocyklů
 - prezentace PČR OŘ DI
 - předvedení radarového vozidla

NO LIMIT 299 KARVINA

MUZEUM TĚŠÍNSKA

Města a obce Těšínska se představují

Frýdek

U zrodu Frýdku stála nutnost ochrany kupců, kteří putovali po obchodní cestě z Olomouce do Krakova. Osídlení se postupně začalo utvářet kolem hradu na ostrohu nad řekou Ostravicí někdy mezi lety 1327 až 1333. Nové město leželo na panství těšínských knížat, která mu v roce 1423 udělila první sadu městských práv. Knížata však často trpěla nedostatkem finančních prostředků, a tak byl Frýdek i s celým panstvím zastaven roku 1434 Arnoštu z Tvorkova. Zástavní páni se pak na panství často střídali. Významnými daty pro rozvoj města byl r. 1463, kdy mu Jiří z Poděbrad udělil právo trhu, a rok 1519, kdy město obdrželo od Ludvíka Jagellonského právo vybírat mýto. Frýdek nadále hospodářsky prosperoval, díky všestranné podpoře podnikavých Pernštejnů, kteří panství spravovali ve druhé čtvrtině 16. století. Základem městské ekonomiky se stala výroba sukna. Roku 1573 nabyla finanční nouze těšínských knížat takových rozměrů, že panství prodala Matyáš a Jiřímu z Lohova. Od nich ho koupil v roce 1581 olomoucký biskup Stanislav Pavlovský a Frýdek se tak dočasně oddělil od Slezska a byl připojen k Moravě. Frýdečtí měšťané však měli s novou vrchností řadu neshod, takže biskup vzpurné panství prodal Bartoloměji Bruntálskému z Vrba.

Po rychlém rozvoji města v 16. stol. přišel ve století následujícím úpadek. Způsobily ho nejen vnější válečné okolnosti ale také vleklé spory frýdeckých s vrchností kvůli vaření piva a náboženství, protože se katoličtí páni snažili převážně protestantský Frýdek rekatolizovat. Tricetiletá válka se na městě těžce podepsala několika epidemiemi moru a především pobýtem vojsk na jeho území. Navíc do počátku 18. stol. postihly Frýdek dva požáry, které ho téměř úplně zničily. Jen, co se hospodářství města trochu vzpamatovalo, přišly nové války – tentokrát slezské. Roku 1766 tak došlo na frýdeckém panství v důsledku špatné hospodářské situace a vysokých robotních povinností ke vzpouře poddaných. Mezitím Frýdek znovu několikrát změnil majitele až ho roku 1699 koupila hrabata Pražmové, z jejichž rukou znovu přešel na konci 18. stol. na těšínská knížata.

Hospodářství města bylo i nadále postaveno především na textilní výrobě, která ale pomalu získávala průmyslový ráz (továrny Landsberger, bratři Neumannové, Lemberger). K tradičnímu zpracování vlny se ve 30. letech 19. století přidala i továrna firmy Munk na výrobu bavlněných látek. Textilnímu průmyslu od roku 1833 konkurovalo hutnictví. Železnice dorazila do Frýdku v roce 1871. V době začínajícího národního obrození se Frýdek profiloval především jako město německé. Němci ovládali město politicky i hospodářsky. Český život se zde soustředil do Sokola (1895).

I po vzniku Československa se vliv Němců na dění ve městě udržoval, ale začal posilovat také český živel. Ve Frýdku působila celá řada českých spolků, vznikla 2 muzea a několik českých škol, zatímco německé byly uzavírány. Textilní továrny i nadále zaměstnávaly nejvíce lidí.

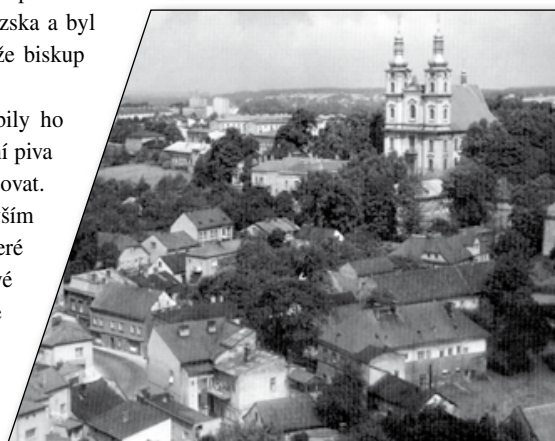
V období protektorátu prošel Frýdek významnou správní změnou.

1. 1. 1943 vstoupilo v platnost nařízení o sloučení obcí Frýdku, Místku, Sviadnova, Starého Města a Lískovce v jeden celek s názvem Frýdek. Po osvobození začaly zaznívat hlasy, že spojení měst provedené protektorátními úřady je právně neplatné, ale na daném stavu se už nezměnilo nic kromě jména. Protektorátní Friedeck se po osvobození stal Místkem, ale i proti tomuto názvu byly výhrady. Na pojmenování města tak byly vzneseny další kurióznější návrhy jako Bezručov, Vlastidar, Švermov, Štefánikov nebo Ostravičany. Definitivně se název ustálil až roku 1956 na kompromisním Frýdek-Místek.

V současnosti jsou největšími podniky Slezan a Válcovny plechů a.s., dále Lesostavby, Hutní projekt nebo ČSAD. Město má bohatou hudební tradici, na níž dnes navazují pěvecké sbory Smetana a Martinů, Symfonický orchestr Frýdek-Místek a DFS Ostravička. Frýdek každoročně spolupřádá Mezinárodní folklórní festival.

Farní kostel sv. Jana Křtitele

Poutní kostel Navštívení P. Marie

Pohled od trati na Frýdek

Zámek ve Frýdku, foto Petr Juřák

Adresa magistrátu: Magistrát města Frýdku-Místku, Radniční 1148, 738 22. tel. +420 558 609 111, e-mail: sekretariat@frydek-mistek.cz
• Jméno současného primátora: ing. Eva Richterová • Počet členů zastupitelstva: 40 (ČSSD 17 mandátů, Sdružení ODS, KDU-ČSL a Občané pro Frýdek 16 mandátů, KSČM 5 mandátů, Nezávislí 2 mandáty) • Počet obyvatel k 1.1. 2008: 32 990 • Rozloha: 1281 ha

